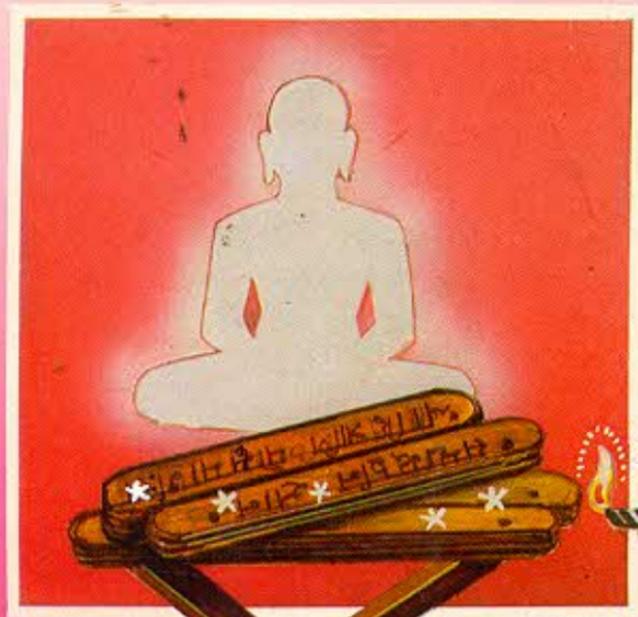

ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ:

ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ:

12

ಪಂಚಿತರತ್ನ
ಎ.ಕುಂಟರಾಜ ಕಾಸ್ತಿ ಟ್ರಸ್ಟ್
ಜನ್ಮ ಕತಾಬ್ಬ 1888-1988

ಜನ್ಮ ಶತಾಬ್ದಿ ಪ್ರಕಟಣೆ-೨

ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹಃ

(ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹ)

ಲೇಖಕರು :

ಎತೂರ್ನು ಶಾಂತಿರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಪ್ರಕಾಶನ :

ಪಂಡಿತರತ್ನ ಎತೂರ್ನು ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ ಟ್ರಸ್ಟ್

ಜನ್ಮ ಶತಾಬ್ದಿ ೧೮೮೮-೧೯೮೮

ಆಶೀರ್ವಚನ

ಶ್ರೀ ನೇಮಿಚಂದ್ರ ಮುನಿಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ 'ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ'ವು ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಹಾಯಕವಾದ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಐದು ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳು, ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳು, ಒಂಬತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇವುಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ.

ಕೇವಲ 58 ಗಾಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ವಾರ್ಥ ಸೂತ್ರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿರುವ ಸಕಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ 'ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು 'ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹ' ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಜೈನದರ್ಶನದ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವಾಗುವುದರ ಜೊತೆಗೆ 'ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ' ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾಗುವುದು.

ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಪಂಡಿತರತ್ನ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ತಮ್ಮ ಜೀವಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗಾಥೆಗೂ ಅನ್ವಯಾನುಸಾರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸರಳ ಸುಂದರ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಭಾವಾರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಹದುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಜೈನ ಪಾಠಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅವಶ್ಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ದುರ್ಲಭವಾಗಿದೆ.

ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಜನ್ಮ ಶತಾಬ್ದಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿರುವ 1988ರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹವು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಸಂತೋಷದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟನಾ ಕಾರ್ಯವು ಎಷ್ಟು ನಡೆದರೂ ಸಾಲದು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ, ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಯೋಗ ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಸಕಲರಿಗೆ ಸನ್ಮಂಗಳವಾಗಲಿ.

ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ, ಕರ್ಮಯೋಗಿ
 ದಿ|| 1-8-1988 ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಚಾರುಕೀರ್ತಿ ಭಟ್ಟಾರಕ ಸ್ವಾಮಿಜಿ.

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಾಜರ ತೀರ್ಥರೂಪರಾದ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಅಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಡಿ. ನಾಗರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು

ದಿವಂಗತ ಅಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಡಿ. ನಾಗರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಅನಿಚ್ಛಿನ್ನ ವಿದ್ವತ್ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನರಾದವರು. ಇವರ ಪೂರ್ವಜರು ಜಿನಬಿಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾದಿ ವಿಧಿವಿಧಾನ, ಜ್ಯೋತಿಷ, ವೈದ್ಯ, ಆಗಮ, ಕಾವ್ಯಪುರಾಣ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಡಿ. ನಾಗರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಲೌಕಿಕ ವಿದ್ಯಾಸಂಪನ್ನತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ವಿಖ್ಯಾತ ಪಂಡಿತ ಪ್ರವರರನಿಸಿದ್ದರು. ದೋರ್ಬಲಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ, ಜೈನಾಗಮ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಪ್ರವರರನಿಸಿದ್ದರು. ಇವರ ಪುರಾಣ ಪ್ರವಚನ ಮನೆ ಮಾತಾಗಿದ್ದಿತು, ಜ್ಯೋತಿಷದಲ್ಲಿ ಇವರ ಪರಿಣತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಶಿಷ್ಯಕೋಟಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಭಾಜನರಾಗಿದ್ದ ಇವರು ತಮ್ಮ ಸರಳ ಸೌಜನ್ಯಪೂರ್ಣ ಔದಾರ್ಯದ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಸದ್ಗುಣ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಗಳ ನಿತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಿದ್ಧಜ್ಞಾನ, ಪಾಪಭೀರುತ್ವದ ಸಾದಾಚಾರ ನಿಷ್ಠೆಗಳು ಇವರ ಗೃಹಸ್ಥ ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದುವು.

ಇವರ ಪ್ರಥಮ ಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಅನಂತಮತಿಯವರು ವ್ರತ ನಿಯಮ ನೋಂಟಿ ಮುಂತಾದ ಗೃಹಸ್ಥ ಆಚಾರ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾರದಮ್ಮ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಾದರು. ಶ್ರೀಮತಿ ಅನಂತಮತಿಯವರು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟರ ವಯೋಮಾನ ತುಂಬುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ದಿವಂಗತರಾದರು.

ಅನಂತರ ಇವರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಶ್ರೀಮತಿ ಜ್ವಾಲಮ್ಮನವರು ತುಂಬಿದರು. ಆಚಾರ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಇವರೂ ತಮ್ಮ ಪತಿಯ ಹಾಗೆಯೇ. ದೇವದರ್ಶನವಾಗದೆ, ಪತಿಯ ಆಹಾರ ಪೂರೈಸದೆ, ಜಲಪಾನವೂ ಇವರಿಗಿಲ್ಲ. ವ್ರತನಿಯಮ ನೋಂಟಿ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇವರದು ನಿರತೀಚಾರ

ನಿಷ್ಠೆ. ಇವರಿಗೆ ಸರ್ವಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಾಜ್, ಭುಜಬಲಿ, ಪ್ರಸನ್ನ ಕುಮಾರ್ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳಾದರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಉನ್ನತ ವಿದ್ಯಾಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಉದ್ಯೋಗ ನಿರತರಾಗಿ ಸಂತ್ಯಪ್ತ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಡಿ. ನಾಗರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಪುಣ್ಯಾನುಬಂಧದ ತಮ್ಮ ತುಂಬು ಜೀವನ ನಡೆಸಿ ದಿನಾಂಕ 25-12-1971ರಂದು ಶಾಂತಚಿತ್ತರಾಗಿ ಪಂಚನವಸ್ಯಾರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ದಿವಂಗತರಾದರು.

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಾಜ್ ಅವರು ಬಿ.ಇ., ಎಂ.ಎ.ಐ.ಇ., ಪದವೀಧರರಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಲೋಕೋಪಯೋಗಿ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಎಕ್ಸಿಕ್ಯೂಟಿವ್ ಇಂಜಿನಿಯರ್ ಆಗಿ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು 'ಸಮರ್ಥ, ದಕ್ಷ' ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಶೀಲಾ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಸದಾಚಾರ ಸಹೃದಯತೆಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮತಿ ಸರಳಕುಮಾರಿ, ಶ್ರೀ ಯಶವಂತ ಕುಮಾರ್ ಮತ್ತು ಕುಮಾರಿ ಪೂರ್ಣಮಾ ಇವರ ಮಕ್ಕಳು. ಶ್ರೀ ಯಶವಂತ ಕುಮಾರ್ ಅವರು ಬಿ.ಇ., ಪದವೀಧರರಾಗಿ ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಇದೀಗ ವಿದೇಶ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಾಜ್-ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಶೀಲಾ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಶೀಲಾ-ಶ್ರೀ ಅನಂತರಾಜ್ ದಂಪತಿಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಭ್ಯುದಯ ಕಾರ್ಯ-ಕಲಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಯಶಸ್ಸುಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ನೆರವಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ, ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಾಜ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪೂಜ್ಯ ಪಿತೃವರ್ಯ ಡಿ. ನಾಗರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಸನ್ಮತಿಯುತ ಸ್ಮೃತಿ ನಿಮಿತ್ತ ಈ

ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ:

ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿರುವುದು ಪ್ರಶಂಸನೀಯ. ಇವರಿಗೆ ಪಂಡಿತರತ್ನ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಮುನ್ನುಡಿ

(ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣದ್ದು)

ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿಸಿ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತನಾದ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಮುಂಡರಾಯನ ಧರ್ಮಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನೇಮಿಚಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲಕರ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ಆ ಮಹನೀಯರು ತಮ್ಮ ಜನ್ಮದಿಂದ ಈ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತವರ್ಷವನ್ನು ಪವಿತ್ರಮಾಡಿ ಈಗ್ಗೆ ಸುಮಾರು ಸಾವಿರ ವರುಷಗಳಾದುವು. ಆ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮರು ಗೋಮಟಸಾರ, ತ್ರಿಲೋಕಸಾರ, ಲಬ್ಧಿಸಾರ ಮೊದಲಾದ ಪರಮಾದರಣೀಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥರತ್ನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಪರಮೋಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಲವದೇಶದ ಧಾರಾನಗರಾಧಿಪತಿ ಭೋಜರಾಜನ ಅಧೀನ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಆಶ್ರಮನಗರದ ಶ್ರೀಪಾಲ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದ್ದ ಭವ್ಯವರಪುಂಡರೀಕ ಸೋಮನೆಂಬ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠಿಗೋಸ್ಕರ ಈ ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ "ಬ್ರಹ್ಮದೇವ" ಎಂಬವರು ಬರೆದಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ (ಜಡ್ಡ) ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲಗಳೆಂದು ಆರೇ ಮೂಲವಸ್ತುಗಳಿರುವುದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು-ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಈ ಆರು ಮೂಲವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಅಂದರೆ ಈ ಮೂಲವಸ್ತುಗಳೇ ಕವಳೊಡೆದು ವಿವಿಧ ತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮುಖ್ಯ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಆರು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಷಡ್ವೈಗಳೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆಯಿರುವುದು. ಮಾಗಧೀಭಾಷೆಯ ಶಿರ ಪದ್ಯ (ಗಾಥೆ) ಗಳಿಂದ ಆ ಷಡ್ವೈಗಳೂ ಅವುಗಳ ಭೇದಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ "ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ" ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಕೇತವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವವರಿಗೆ "ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ" ವೆಂದರೆ "ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕುವುದು" ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ

ಹಾಗೆ ಅಪಾರ್ಥಕೃತವಾಶವಾಗಬಾರದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ನಾವು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರಿನ ಕೆಳಗೆ "ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ" ವೆಂಬ ಹೊಸ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರುವೆವು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವಿಲ್ಲದಿರುವ ಜೈನಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳೆಲ್ಲವೆಂದೂ ಇದು ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಕವಾಟದ ಉದ್ಘಾಟನೆಗೆ ಬಿಯ್ಯೆಗೆ (ಬೀಗೆ)ದ ಕೈಯೆಂದೂ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಜೈನರನ್ನುಳಿದು ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪಠನಮಾಡದಿರುವ ಜೈನರು ಬಹಳ ವಿರಳವೆಂದೂ ಇದನ್ನು ಪಠನ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿರುವ ಜೈನಪಾಠಶಾಲೆಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಧಾರಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾದಷ್ಟು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೇ ಗ್ರಂಥ.

ಅನೇಕ ಜೈನೇತರ ಮಹಾಶಯರು ಕೂಡ ಪವಿತ್ರವೂ ವಿಲಕ್ಷಣವೂ ಆದ ಜೈನಮತದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲದಿಂದ "ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜೈನಮತತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಚ್ಚಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿರುತ್ತವೆಯೇ?" ಎಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿರುವುದುಂಟು. ಕನ್ನಡ ಪುರಾಣ ಕಥಾಗ್ರಂಥಗಳು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತವಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವ ವಿಷಯ ವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥವಾವುದೂ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ ಈಗ್ಗೆ ಸುಮಾರು ಅರು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದು ಮುದ್ರಿಸಿ ಅತ್ಯಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ ಜೈನಮತತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವ ಈ ಸಹಾಯವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದಿತಾದರೂ ಅದು ಆವಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗದಿದ್ದು ಈಗ ನೆರವೇರಿದುದ ಕ್ಯಾಗಿಯೂ ನಾವು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ "ವಿಶ್ವಬಂಧು" ಪತ್ರಿಕಾಸಂಪಾದನ ಮತ್ತು ಮಹಾಪುರಾಣಾದಿ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನಕಾರ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸೂಚೀಕ ಟಾಪನ್ಯಾಯ" ದಂತೆ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಾರ್ಥ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯವು ನಮಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ನಾವು ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತೇವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಷಡ್ರವ್ಯ ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವ ನವಪದಾರ್ಥಗಳೆಂಬ ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ೨೭ ಮುಖ್ಯ ತತ್ತ್ವಗಳೂ ವ್ಯವಹಾರ ನಿಶ್ಚಯ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರಗಳೆಂಬ ರತ್ನತ್ರಯಗಳೂ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ ಪಂಚ ನಮಸ್ಕಾರಮಂತ್ರ ಧ್ಯಾನ ಧ್ಯೇಯ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಮಾಡಲ ಟಿರುವುವು.

ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆಯುವಾಗ ಬೃಹದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವ್ಯಾಖ್ಯಾ, ಭಾವನಾಸಾರ, ಗೋಮಟಸಾರ, ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ, ರಾಜ ವಾತ್ಸೀಕ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಪೂಜ್ಯಗ್ರಂಥಕರ್ತರುಗಳಿಗೆ ನಾವು ಬಹಳ ಋಣಿಯಾಗಿರುತ್ತೇವೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆದು ಉಳಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನಾಮೋದ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವಾಚಕರು ಅಂತಹ ಸ್ಥಳ ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಶರಾಗದೆ ತಮ್ಮ ಪಠನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಒಂದೆರಡು ಸರ್ತಿ ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪಠನಮಾಡುವವರಾದರೆ ವಿಷಯ ವೆಲ್ಲ ವಿಶದವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದು.

ಈ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಾರ್ಥಿತರಾಗಿ ಉದಾರ ಮನಸ್ಸಿ ನಿಂದ ಆರ್ಥಿಕಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಾತ್ಮರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಮರೆಯಲಾರೆವು:—ಶ್ರೀಯುತ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿಯವರು ೧೦ ರೂ. ಶ್ರೀಯುತ ವೈನಾಡಿನ ಪಾಡಿಕೆರೆ ದೇವೇಶಗೌಡರು ೧೫ರೂ. ಶ್ರೀಯುತ ಪಾಲ್ಕುಂದದ ಚಂದ್ರಯ್ಯನವರು ೧೫ರೂ. ವೈನಾಡಿನ ಶ್ರೀಯುತ ಎಂ. ಕೆ. ಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಗೌಡರ ಧರ್ಮಪತ್ನೀ ಶ್ರೀ. ಗುಣವತಿಯಮ್ಮನವರು ಮತ್ತು ಇವರ ಮಾತೃಶ್ರೀಯವರಾದ ಶ್ರೀ. ಅಮ್ಮಣ್ಣಿಯಮ್ಮನವರು ೭೦ ರೂಪಾಯಿ ಗಳನ್ನೂ ಸಹಾಯಮಾಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರುಗಳಿಗೂ ಪುಸ್ತಕವು ಮುದ್ರಿತ ವಾದ ಮೇಲೆ ೧೧೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಾನಕ್ಕಾಗಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂದು ನಮಗೆ ಆಶ್ವಾಸವನ್ನಿತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಶ್ರೀಯುತರುಗ ಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರದ ವೀರಪ್ಪನವರು ಅನಂತಪ್ಪನವರು ಈ ಸಹೋದರರು ಗಳಿಗೂ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರುತ್ತೇವೆ.

ಮುನ್ನುಡಿ

(ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣದ್ದು)

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತರು ಶ್ರೀಮನ್ನೇಮಿಚಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು. ಅವರು ಸುಮಾರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನವರೆಂದು ಚರಿತ್ರಕಾರರ ಉಲ್ಲೇಖ. ಗೋಮುಟಸಾರ-ಶ್ರೀಲೋಕಸಾರ-ಲಬ್ಧಿಸಾರ ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಧಾರಾನಗರಾಧಿಪತಿಯಾದ ಭೋಜರಾಜನ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಾದ ಸೋಮ ನಿಗಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ಕವಿಯು ಬೃಹದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೀವ-ಪ್ರದ್ಗಲ (ಜಡ)-ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ-ಅಕಾಶ-ಕಾಲಗಳೆಂಬ ಷಡ್ರವ್ಯಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲವಸ್ತುಗಳೂ ಈ ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ "ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ"ವೆಂಬ ಇದರ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ "ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ"ವೆಂದು ಹೆಸರಾಗುವುದರಿಂದ "ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹ"ವೆಂದು ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ.

ಜೈನಜೈನೇತರರನೇಕರು "ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವ ಅಚ್ಚಾದ ಚಿಕ್ಕ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೇ?" ಎಂದು ಕೇಳಿರುವುದುಂಟು. ಅಂಥವರಿಗೆ ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆಯು ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರ ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣವಿದು. ಈ ಸರ್ತಿ ೧೦೮ರ ವರೆಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಯಥಾಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಯಿದೆ. ಇದು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು.

ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆಯುವಾಗ ಬೃಹ

ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕರ್ತರಂಗಳಿಗೆ ನಾವು ಚಿರಮುಣ್ಣಿಗಳು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸರ್ತಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆದು ಮುಂದೆ ಅವುಗಳ ನಾಮೋದ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವಾಚಕರು ಅಂತಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಶರಾಗದೆ ತಮ್ಮ ಪಠನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಒಂದೆರಡು ಸರ್ತಿ ಇದನ್ನು ಪಠನಮಾಡುವವರಾದರೆ ವಿಷಯವೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದು.

ಈ ಸರ್ತಿ ಪಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣರಾದ ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರರು ಶ್ರೀ | ಡಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿಯವರು, ಬಿ. ಎ., ಬಿ. ಎಲ್., ಅಡ್ವೋಕೇಟ್, ಅವರಿಗೂ ಸರಸ್ವತೀ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಸಂಚಾಲಕರಾದ ಶ್ರೀ | ಗಣೇಶ ಶೆಣೈಯವರಿಗೂ ಬಹು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರುತ್ತೇವೆ.

ಎ. ಶಾಂತರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ನೈಸೂರು.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ

ಓಂ ನಮಃ ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯಃ

ಅನ್ವಯಾರ್ಥತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿಸಹಿತ

ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹಃ

(ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹಃ)

ಜೀವಮಜೀವಂ ದವ್ವಂ | ಜಿಣವರವಸಹೇಣ ಜೇಣ ಜೆದ್ಧಿ ಟ್ಠಿಂ |
ದೇವಿಂದವಿಂದವಂದಂ | ವಂದೇ ತಂ ಸವ್ವದಾ ಸಿರಸಾ ||೧||

ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಾಯಾ

ಜೀವಮಜೀವಂ ದ್ರವ್ಯಂ | ಜಿಣವರವ್ಯಪಭೇಣ ಯೇನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ |
ದೇವೇಂದ್ರವ್ಯಂದವಂದಂ | ವಂದೇ ತಂ ಸರ್ವದಾ ಶಿರಸಾ ||೧||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ : — ಜಿಣವರವಸಹೇಣ = ಜಿಣ - ಮಿಥ್ಯಾತ್ವರಾಗಾದಿ
ಭಾವಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಏಕದೇವಜನರುಗಳಲ್ಲಿ ವರ-ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಗುಣಧರ
ಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ವಸಹೇಣ-ಸ್ವಾಮಿಯಾದ. ಜೇಣ-ಯಾವ ತೀರ್ಥಕರ
ಪರಮದೇವರಿಂದ. ಜೀವಮಜೀವಂ ದವ್ವಂ-ಚೇತನಾಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಜೀವ
ದ್ರವ್ಯವೂ ಅಚೇತನಾ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಅಜೀವದ್ರವ್ಯವೂ. ಜೆದ್ಧಿ ಟ್ಠಿಂ-ಹೇಳಲ್ಪ
ಟ್ಟಿತೋ. ದೇವಿಂದವಿಂದವಂದಂ-ದೇವಿಂದ-ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ
ನೂರುಮಂದಿ ಇಂದ್ರರ, ವಿಂದ-ಸಮೂಹದಿಂದ, ವಂದಂ-ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ.
ತಂ-ಸಕಲ ಕರ್ಮರಹಿತನೂ ಸಕಲ ಗುಣಸಹಿತನೂ ಆದ ವೀತರಾಗ ಸರ್ವಜ್ಞ
ಜಿನೇಶ್ವರನನ್ನು. ಸವ್ವದಾ-ಯಾವಾಗಲೂ. ಸಿರಸಾ-ಮಸ್ತಕದಿಂದ, ವಂದೇ-
ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ : — ಶ್ರೀಮನ್ನೇಮಿಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಈ
ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಉಜ್ಜಯಿನಿ, ಗ್ರಂಥದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹಿಂದೆ ೧೯೨೮ ಹಾಗೂ ೧೯೫೦ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿರಾಜ
ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೇ ಮುದ್ರಣಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿದ್ದರು.

ಈಗ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಚತುರ್ಥ ಮುದ್ರಣವನ್ನು (೧೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)
ಧರ್ಮಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ವೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಾಜ್‌ರವರು ಮುದ್ರಣ
ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಆದರಣೀಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ. ಈ
ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟೂ ತಪ್ಪು-ಒಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಸರಿಪಡಿಸಿ
ಮೂಲ ಕೃತಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಅಪಚಾರವೂ ಆಗದಂತೆ ದಿ|| ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜ
ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಮೂಲ ಮುನ್ನುಡಿಗಳೊಡನೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಕರ್ಮ
ಯೋಗಿ ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಚಾರುಕೀರ್ತಿ ಭಟ್ಟಾರಕ ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರು “ಶುಭಾರ್ವಿವ
ಚನ” ದಯಪಾಲಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಈ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆ
ಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗದಂತೆ
ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಲೋಟಸ್ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ರವರಿಗೂ, ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ
ಅಂದವಾದ ರಕ್ಷಾಕವಚ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಅತಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ
ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಆರ್. ಎಸ್. ಪದ್ಮರಾಜ್‌ರವರಿಗೂ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಾಕವಚ
ವನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಬಿ.ಬಿ.ಡಿ. ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು,
ದಿನಾಂಕ 8-8-1988.

ವಂಡಿತರತ್ನ
ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ ಟ್ರಸ್ಟ್.

“ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ಸಿದ್ಧಿಯು ಅರ್ಹತ್ವರಮೇಶ್ವರರ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಅವರ ಗುಣಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” ಎಂಬ ವಿಧಿನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ, †ನಾಸ್ತಿ ಕತ್ವಪರಿಹಾರ-ಉತ್ತಮ ಪ್ರರುಷರ ಆಚರಣೆಯ ಪರಿಪಾಲನ-ಪುಣ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ-ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯಿಂದ ಗ್ರಂಥಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟದೈವವಾದ ಜಿನೇಶ್ವರರಿಗೆ ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮಂಗಲಾಚರಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಂಗಲವೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದರ್ಥವು. ಗಣಧರಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳು ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ ‡೪೦ ಮಂದಿ ಭವನವಾಸಿ ದೇವೇಂದ್ರರು, ೩೨ ಮಂದಿ ವ್ಯಂತರದೇವೇಂದ್ರರು, ೨೪ ಮಂದಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಕಲ್ಪವಾಸಿ ದೇವೇಂದ್ರರು, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸಿಂಹ ಈ ನೂರು ಮಂದಿ ಇಂದ್ರರುಗಳಿಂದ ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವರೂ ಆದ ಆ ಜಿನೇಶ್ವರರು ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಚೇತನಾಗುಣವುಳ್ಳ ಜೀವದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಆ ಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರದ್ಗಲ (ಜಡ), ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲಗಳೆಂಬ ಐದು ಅಜೀವದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತರೀತಿಯಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇವು ಆರೇ ದ್ರವ್ಯ (ವಸ್ತು)ಗಳಿರುವುದು. ಈ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ “ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ” ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ||೧||

ಜೀವೋ ಉನಟಗಮುಟ | ಅಮುತ್ರಿ ಕತ್ತಾ ಸದೇಹ ಪರಿನಾಣೋ |
 ಭೋತ್ತಾ ಸಂಸಾರತ್ಥೋ | ಸಿದ್ಧೋ ಸೋ ವಿಸ್ಸಸೋಡ್ಡಗಕ | ೨||

*ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ಪರಮೇಷ್ಠಿನಃ | ಇತ್ಯಾಹುಸ್ತದ್ಗುಣಸ್ತೋತ್ರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಮುನಿಫುಂಗವಾಃ || † ನಾಸ್ತಿ ಕತ್ವಪರಿಹಾರಃ ಶಿಷ್ಯಚಾರಪ್ರಪಾಲನಂ | ಪುಣ್ಯವಾಪ್ತಿಶ್ಚ ನಿರ್ವಿಘ್ನಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ತೇನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಃ | ‡ ಭವಣಾಲಯಚಾರೀಸಾ | ವಿಂತರದೇವಾಣಹಂತಿ ಬತ್ತೀಸಾ | ಕಪ್ಪುಮರ ಚಲೂಮೀಸಾ | ಚಂದೋ ಸೂರೋ ಇರೋ ತಿರಿಯೋ ||

ಜೀವ ಉಪಯೋಗಮಯಃ | ಅಮೂರ್ತಿಃ ಕರ್ತಾ ಸ್ವದೇಹ ಪರಿಮಾಣಃ |
 ಭೋತ್ತಾ ಸಂಸಾರಸ್ಥಃ | ಸಿದ್ಧಃ ಸ ವಿಸ್ಸಸೋಡ್ಡಗತಿಃ ||೨||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಜೀವೋ-ದ್ರವ್ಯಪ್ರಾಣ ಭಾವಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು. ಉನಟಗ ಮುಟ-ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗ ದರ್ಶನೋಪಯೋಗ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳುದು. ಅಮುತ್ರಿ-ರೂಪ ರಸ ಗಂಧ ಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಲ್ಲದ ಅಮೂರ್ತವು. ಕತ್ತಾ-ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವು. ಸದೇಹಪರಿಮಾಣೋ-ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶರೀರಪರಿಮಾಣವನುಳ್ಳುದು. ಭೋತ್ತಾ-ತಾನು ಮಾಡಿದ ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ನುಭವಿಸುವುದು. ಸಂಸಾರತ್ಥೋ-ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಾದ ಚತುರ್ಗತಿಭ್ರಮಣರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸಿದ್ಧೋ-ಸಕಲ ಕರ್ಮವಿನಾಶದಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ಸಿದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯುಳ್ಳುದು. ವಿಸ್ಸಸಾ-ಸ್ವಭಾವದಿಂದ. ಉಡ್ಡಗಕ-ಊರ್ಧ್ವಗಮನವುಳ್ಳುದು. ಸೋ-ಅದು ಜೀವದ್ರವ್ಯವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜೀವಾಜೀವ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಜೀವದ್ರವ್ಯವು ಈ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಒಂಬತ್ತುಗುಣಗಳುಳ್ಳುದು. ೧ ಜೀವವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಚಾರ್ವಾಕಮತದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಜೀವ”ವೆಂಬ ಪದವೂ, ೨ ಜೀವವು ನಿರ್ಗುಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯನೈಯಾಯಿಕಮತಗಳ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಉನಟಗ ಮುಟ” ಎಂಬ ಪದವೂ, ೩ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾದಿ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಾದ ಶರೀರವೇ ಜೀವವೆಂದು ಹೇಳುವ ಚಾರ್ವಾಕಮತದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಅಮುತ್ರಿ” ಎಂಬ ಪದವೂ, ೪ ಜೀವವು ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯಮತದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಕತ್ತಾ” ಎಂಬ ಪದವೂ, ೫ ಜೀವವು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯನೈಯಾಯಿಕ ವೇದಾಂತಮತ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಸದೇಹಪರಿಮಾಣೋ” ಎಂಬ ಪದವೂ, ೬ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಖದುಃಖ ರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಜೀವವು ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯಬೌದ್ಧಮತಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಭೋತ್ತಾ” ಎಂಬ ಪದವೂ, ೭ ಜೀವವು ಯಾವಾಗಲೂ ಶುದ್ಧವೆಂದು

೪ ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹಃ

ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯ ಸದಾಶಿವ ಮತಗಳ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದರ
 ಕ್ಕಾಗಿ "ಸಂಸಾರತೋಷ" ಎಂಬ ಪದವೂ, ೮ ಜೀವಕ್ಕಿಂತೂ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳುವ ಕರ್ಮವಿೂವಾಂಸಕ ಮತ್ತು ಚಾರ್ವಾಕಮತ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರ
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಓದೋ" ಎಂಬ ಪದವೂ, ೯ ಜೀವವು ಮುಕ್ತವಾದಲ್ಲಿಯೇ
 ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಮಂಡಲಿದರ್ಶನಮತದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೂರ
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ವಿಸ್ತಸೋಡ್ಡ ಗಕ" ಎಂಬ ಪದವೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.
 ಈ ಒಂಬತ್ತು ಅಧಿಕಾರ (ಭಾಗ)ಗಳಿಂದ ಜೀವದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೆ
 ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ ||೨||

೧. ಜೀವಸ್ವರೂಪ ವರ್ಣನೆ.

ತಿಕ್ವಾಲೇ ಚದುಸಾಣಾ | ಇಂದಿಯಬಲನೂಲು ಆಣಸಾಣೋ ಯ |
 ನವಹಾರಾ ಸೋ ಜೀವೋ | ಚಿಚ್ಚಿ ಯಣಯದೋ ದು ಚೇದಣಾಜಸ್ಸ |
 ತ್ರಿಕಾಲೇ ಚತುಃಪ್ರಾಣಾಃ | ಇಂದ್ರಿಯಂ ಬಲಮಾಯುರಾನಪ್ರಾಣಶ್ಚ |
 ವ್ಯವಹಾರಾತ್ ಸ ಜೀವಃ | ನಿಶ್ಚಯನಯತಸ್ತುಚೇತನಾ ಯಸ್ಯ ||೩||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ತಿಕ್ವಾಲೇ—ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ವರ್ತಮಾನರೂಪವಾದ
 ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ. ಜಸ್ಸ—ಯಾವ ಜೀವಕ್ಕೆ. ಇಂದಿಯ—ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣವು.
 ಬಲಂ—ಬಲಪ್ರಾಣವು. ಆಲು—ಆಯುಷ್ಯಪ್ರಾಣವು. ಯ—ಮತ್ತು. ಆಣ
 ಸಾಣೋ—ಉಚ್ಚ್ವಾಸ ನಿಃಶ್ವಾಸಪ್ರಾಣವು. ಚದುಸಾಣಾ—ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಿ
 ಗಳಿವೆಯೋ. ಸೋ—ಅದು. ನವಹಾರಾ—ಅನುಪಚರಿತಾ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರ
 ನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ. ಜೀವೋ—ಜೀವವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ದು—ಮತ್ತೆ.
 ಚಿಚ್ಚಿ ಯಣಯದೋ—ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ. ಜಸ್ಸ—ಯಾವ ಜೀವಕ್ಕೆ.
 ಚೇದಣಾ—ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾಗಿದೆಯೋ. ಸೋ—ಅದು. ಜೀವೋ—
 ಜೀವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಪ್ರಾಣಗಳ ಮೂಲಭೇದಗಳು ಇಂದ್ರಿಯ ಬಲ
 ಆಯುಷ್ಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣವು
 ಸ್ಪರ್ಶನ, ರಸನ, ಘ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆಂದು ಐದುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಬಲ
 ಪ್ರಾಣವು ಮನೋಬಲ, ವಚನಬಲ, ಕಾಯಬಲಗಳೆಂದು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದೆ.

ಆಯುಷ್ಯ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸ ಪ್ರಾಣಗಳು ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತುಪ್ರಾಣಗಳು.
 ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಏಕೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯ,
 ಕಾಯಬಲ, ಆಯುಷ್ಯ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸ ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಗಳಿರುತ್ತವೆ.
 ಹುಳು ಮೊದಲಾದ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ, ವಚನಬಲ
 ಸೇರಿ ಆರುಪ್ರಾಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇರುವೆ ಮೊದಲಾದ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ
 ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ಸೇರಿ ಏಳುಪ್ರಾಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಭ್ರಮರ
 ಮೊದಲಾದ ಚತುಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಸೇರಿ ಎಂಟು
 ಪ್ರಾಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಉಡು, ಓತಿ ಮೊದಲಾದ ಅಸಂಜ್ಞಾಪುಚೇಂದ್ರಿಯ
 ಜೀವಗಳಿಗೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಸೇರಿ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಜ್ಞಿ,
 ಶಿಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪಶು ಮೊದಲಾದ ಸಂಜ್ಞಿ
 ಪುಚೇಂದ್ರಿಯ ತಿಯರ್ಗಿವುಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯ, ದೇವ, ನಾರಕರುಗಳಿಗೂ
 ಮನೋಬಲವು ಸೇರಿ ಹತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳಿರುತ್ತವೆ.

*ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೆ ವಸ್ತುವಿನ ಏಕದೇಶ—ಅಂಶವನ್ನು ಪರಿ
 ಗ್ರಹಿಸುವ (ತಿಳಿಯುವ) ಜ್ಞಾತೃವಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ನಯವೆಂದು ಹೆಸರು.
 ನಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯನಯವೆಂದೂ, ವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಮೂಲಭೇದ
 ಗಳಿರದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯನಯವು ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯವೆಂದೂ ಅಶುದ್ಧ
 ನಿಶ್ಚಯನಯವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕೇವಲ
 ಜ್ಞಾನಾದಿ ಶುದ್ಧಗುಣಗಳು "ಜೀವ"ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯಕ್ಕೆ
 ವಿಷಯ. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗುವ ರಾಗದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ಅಶುದ್ಧ
 ಗುಣಗಳು "ಜೀವ"ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯ
 ಅಥವಾ ಉದಾಹರಣೆಯು.

ವ್ಯವಹಾರನಯವು ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಅಸದ್ಭೂತ
 ವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರ
 ನಯವು ಏಕವಸ್ತುವಿಷಯಕವಾದುದು ; ಅಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವು ಭಿನ್ನ

*ಅನಿರೀತಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ವಸ್ತುಂಶಗ್ರಾಹೀ ಜ್ಞಾತುರಭಿಪ್ರಾಯೋ ನಯಃ |
 (ಪ್ರಮೇಯಕಮಲಮಾರ್ತಂಡ) ಏಕಲಾದೇಶವಿಶೇಷಮಾಶ್ರಿತೃ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ಜ್ಞಾತುರಭಿ
 ಪ್ರಾಯೋ (ಅಂಶಜ್ಞಾನ) ನಯಃ | (ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ)

ವಸ್ತುವಿಷಯಕವಾದುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವು ಉಪಚರಿತ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಅನುಪಚರಿತ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯೋಪಶಮದಿಂದಂಟಾಗುವ ಮತಿಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಜೀವದ ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಉಪಚರಿತ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮೋಪಾಧಿರಹಿತವಾದ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಜೀವದ ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅನುಪಚರಿತಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯದಲ್ಲಿ ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದೆಯೆಂದೂ ಈ ಅನುಪಚರಿತಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯದಲ್ಲಿ ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಎರಡನೆಯ ಅಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವು ಉಪಚರಿತಾಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಅನುಪಚರಿತಾಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಜೀವದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಧನ ಕನಕಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅದರೊಡನೆ "ದೇವದತ್ತನ ಧನ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಪಚರಿತಾ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಜೀವದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಿರುವ ಶರೀರಾದಿಗಳಿಗೆ "ದೇವದತ್ತನ ಶರೀರ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನುಪಚರಿತಾ ಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರನಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರು ನಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದಾದ ಅನುಪಚರಿತಾ ಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಥೋಚಿತವಾದ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು ಜೀವವು. ಮೊದಲನೆಯ ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಾದರೋ ಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು ಅಂದರೆ ಕೂಡಿರುವುದು ಜೀವವು. ಕರ್ಮಬದ್ಧವಾದ ಜೀವವು ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದೆಂದೂ ಕರ್ಮರಹಿತವಾದ ಜೀವವು ಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು ||೩||

೨. ಉಪಯೋಗಮಯತ್ವ ವರ್ಣನೆ.

ಉಪಯೋಗೋ ದುವಿಯಶ್ಚೋ | ದಂಸಣಣಾಣಂ ಚ ದಂಸಣಂ ಚದುಧಾ | ಚಕ್ಪು ಅಚಕ್ಪು ಓಹೀ | ದಂಸಣನುಥ ಕೇವಲಂ ಕೇಯಂ ||೪||

ಉಪಯೋಗೋ ದ್ವಿವಿಕಲ್ಪೋ | ದರ್ಶನಜ್ಞಾನಂ ಚ ದರ್ಶನಂ ಚತುರ್ಥಾ | ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿದರ್ಶನಮುಥ ಕೇವಲಂ ಜ್ಞೇಯಂ ||೫||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಉಪಯೋಗೋ-ಉಪಯೋಗವು. ದಂಸಣ-ದರ್ಶನೋಪಯೋಗವೆಂದೂ. ಚ-ಮತ್ತು. ಣಾಣಂ-ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗವೆಂದೂ. ದುವಿಯಶ್ಚೋ-ಎರಡುಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ದಂಸಣಂ-ದರ್ಶನೋಪಯೋಗವು. ಚಕ್ಪು-ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನವೆಂದೂ. ಅಚಕ್ಪು-ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನವೆಂದೂ. ಓಹೀ-ಅವಧಿದರ್ಶನವೆಂದೂ. ಅಥ-ಮತ್ತು. ಕೇವಲಂ ದಂಸಣಂ-ಕೇವಲ ದರ್ಶನವೆಂದೂ. ಚದುಧಾ-ನಾಲ್ಕುಪ್ರಕಾರವಾಗಿ. ಕೇಯಂ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜೀವವು ಉಪಯೋಗಸ್ವರೂಪ (ಲಕ್ಷಣ)ವುಳ್ಳುದು. ಆ ಉಪಯೋಗವು ದರ್ಶನೋಪಯೋಗವೆಂದೂ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ದರ್ಶನೋಪಯೋಗವು ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ, ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ, ಅವಧಿದರ್ಶನ, ಕೇವಲ ದರ್ಶನಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ದರ್ಶನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೋಡುವುದೆಂದರ್ಥವಿರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದಲ್ಲ ಅರ್ಥ. ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವೆಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮವನ್ನರಿವ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕರೂಪವಾದ ಅಸ್ತುತಿಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥವು. ಜ್ಞಾನದ ಪೂರ್ವಾಪಸ್ಥಿಯೇ ದರ್ಶನವೆಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಅಂತಹ ದರ್ಶನವು ರೂಪವನ್ನರಿವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಮೂಲಕವಾಗಿ ಉಂಟಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನವೆಂದೂ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಹೊರತು ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಮೂಲಕವಾಗಿ ಉಂಟಾದರೆ ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನವೆಂದೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜೀವ-ಆತ್ಮದಲ್ಲೇ ರೂಪಿ (ಮೂರ್ತ) ದ್ರವ್ಯ ವಿಷಯಕವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವಗಳ ಮೇರೆಯಿಂದಂಟಾದರೆ ಅವಧಿದರ್ಶನವೆಂದೂ, ತ್ರಿಕಾಲವರ್ತಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೇವಲದರ್ಶನವೆಂದೂ

ಹೆಸರು. ಈ ನಾಲ್ಕು ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಮೂರುದರ್ಶನಗಳು ಚಕ್ಷುರ ಚಕ್ಷುರವಧಿ ದರ್ಶನಾವರಣಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಕ್ಷಯ, ಕೆಲವು ಭಾಗ ಉಪಶಮ ಇವುಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕೇವಲ ದರ್ಶನವು ತದ್ವಿರೋಧಿಯಾದ ಕೇವಲದರ್ಶನಾವರಣವೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ಷಯದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನೆಯಿಂದ ಇದೇ ಜೀವ-ಅತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವು. ಇದೇ ಉಪಾದೇಯವಾದುದು ||೪||

ಕಾಣಂ ಅಟ್ಟಿನಿಯಪ್ಪಂ | ಮದಿಸುದ ಓಹೀ ಅಕಾಣಣಾಣಾಣಿ ||
ಮಣಪಜ್ಜನಕೇನಲಮವಿ | ಪಚ್ಚ ಕ್ಷಪರೋಕ್ಷಭೇಯಂ ಚ ||೫||
 ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಕಲ್ಪಂ | ಮತಿಶ್ರುತಾವಧಯ ಅಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಾನಿ |
 ಮನಃಪರ್ಯಯಃ ಕೇವಲಮತಿ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರೋಕ್ಷಭೇದಂ ಚ ||೬||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಕಾಣಂ - ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗವು. ಮದಿಸುದ ಓಹೀ = ಮದಿ-ಮತಿಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಸುದ-ಶ್ರುತಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಓಹೀ-ಅವಧಿಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಅಕಾಣಣಾಣಾಣಿ-ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಗಳಾದ ಕುಮತಿ ಜ್ಞಾನ ಕುಶ್ರುತಜ್ಞಾನ ಕುಅವಧಿಜ್ಞಾನಗಳೆಂದೂ. ಅವಿ-ಮತ್ತು. ಮಣ ಪಜ್ಜವ ಕೇವಲಂ-ಮನಃಪರ್ಯಯಜ್ಞಾನ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಗಳೆಂದೂ. ಅಟ್ಟಿನಿಯಪ್ಪಂ-ಎಂಟು ಭೇದಗಳುಳ್ಳದಾಗಿದೆ. ಚ-ಮತ್ತು. ಪಚ್ಚಕ್ಷಪರೋಕ್ಷ ಭೇಯಂ-(ಜ್ಞಾನವು) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರೋಕ್ಷಗಳೆಂಬೆರಡು ಭೇದಗಳುಳ್ಳದಾಗಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜೀವದ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗವು ಕುಮತಿ, ಕುಶ್ರುತ, ಕುಅವಧಿ (ವಿಭಂಗ), ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನಃ ಪರ್ಯಯ, ಕೇವಲಗಳೆಂದು ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಜ್ಞಾನಗಳು ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಗಳೆಂದೂ ಉಳಿದ ಐದುಜ್ಞಾನಗಳು ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯದಿಂದಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮತಿಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಸಾಂವ್ಯವಹಾರಿಕ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಈ ಮಿಥ್ಯಾ ದರ್ಶನದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಹೆಸರು.

ಶ್ರುತಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಜ್ಞಾನವೆಂದೇ ಹೆಸರು. ಶಬ್ದಾತ್ಮಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಶ್ರುತಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಅಂತರ್ಮುಖಾಕಾರವಾದ ಸ್ವಸಂವೇದನಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಭಾವಶ್ರುತಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅವಧಿಜ್ಞಾನವ ರೇಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾಲ ಭಾವಗಳ ಮೇರೆ-ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಏಕದೇಶಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಮೂರ್ತ ಪದಾರ್ಥ ವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಧಿಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ದೇವ ನಾರಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಭವವೇ ಹೇತುವಾದ ಅವಧಿಜ್ಞಾನವೂ ತಿಯಂಜ್ಞಾನವ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಗುಣವೇ ಹೇತುವಾದ ಅವಧಿಜ್ಞಾನವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಅವಧಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದೇಶಾವಧಿ ಪರಮಾವಧಿ ಸರ್ವಾವಧಿಗಳೆಂದು ಮೂರು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ದೇಶಾವಧಿಜ್ಞಾನವು ಅನುಗಾಮಿ ಅನನುಗಾಮಿ ಹೀಯಮಾನ ವರ್ಧಮಾನ ಅವಸ್ಥಿತ ಅನವಸ್ಥಿತ ಎಂದು ಆರು ಭೇದಗಳುಳ್ಳದಾಗಿದೆ. ಭವಾಂತರವನ್ನುನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಅವಧಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನು ಗಾಮಿಯೆಂದೂ ಬಾರದಿರುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನನುಗಾಮಿಯೆಂದೂ ಕ್ಷೇಣವಾಗುತ್ತ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೀಯಮಾನವೆಂದೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವರ್ಧಮಾನವೆಂದೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥಿತವೆಂದೂ ಹೀನಾಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥಿತವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಪರಮಾವಧಿ ಸರ್ವಾವಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳೆರಡು ತದ್ವವೋಕ್ಷಗಾಮಿಗಳಾದ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗುಂಟಾಗು ತ್ತವೆ. ಮನಃಪರ್ಯಯಜ್ಞಾನಾವರಣ ಕರ್ಮದ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ವೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯೋಪಶಮದಿಂದ ಪರರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಏಕದೇಶಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮನಃಪರ್ಯಯ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಋಜುಮತಿಯೆಂಬ ಮನಃಪರ್ಯಯಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ವಿಪುಲಮತಿಯೆಂಬ ಮನಃಪರ್ಯಯಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ.—ಸರಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಋಜುಮತಿಯೆಂದೂ ಕುಟಿಲವಿಷಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಪುಲಮತಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಜ್ಞಾನಾವರಣ ದರ್ಶನಾ ವರಣ ವೋಹನೀಯ ಅಂತರಾಯಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಘಾತಿಕರ್ಮಗಳ ಕ್ಷಯ ದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವ

ಗಳಲ್ಲಿ *ಮತಿಶ್ರುತಜ್ಞಾನಗಳೆರಡು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಗಳು. ಅವಧಿಮನಃ ಪರ್ಯಾಯ ಜ್ಞಾನಗಳು ವಿಕಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಗಳು. ಕೇವಲಜ್ಞಾನವು ಸಕಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವು. ಇಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಬ್ದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮವೆಂದರ್ಥವು. ಇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಪರಪದಾರ್ಥಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. "ಅಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿನಿಯತಂ + ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ" ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು.

ಅಟ್ಟಿ ಚದು ಣಾಣದಂಸಣ | ಸಾಮಣ್ಣಂ ಜೀವಲಕ್ಷಣಂ ಭಣಿಯಂ |
 ನವಹಾರಾ ಸುದ್ಧಣಯಾ | ಸುದ್ಧಂ ಪುಣ ದಂಸಣಂ ಣಾಣಂ ||೬||
 ಅಷ್ಟಚತುರ್ಜ್ಞಾನದರ್ಶನೇ | ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಜೀವಲಕ್ಷಣಂ ಭಣಿತಂ |
 ವ್ಯವಹಾರಾತ್ ಶುದ್ಧನಯಾತ್ | ಶುದ್ಧಂ ಪುನರ್ದರ್ಶನಂ ಜ್ಞಾನಂ ||೬||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ— ವವಹಾರಾ - ಉಪಚರಿತಾನುಪಚರಿತಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ. ಅಟ್ಟಿಚದು-ಎಂಟು ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳುಳ್ಳ, ಣಾಣ-ಜ್ಞಾನವೂ. ದಂಸಣ-ದರ್ಶನವೂ. ಸಾಮಣ್ಣಂ-ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ. ಜೀವಲಕ್ಷಣಂ-ಜೀವದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು. ಭಣಿಯಂ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪುಣ-ಮತ್ತೆ. ಸುದ್ಧಣಯಾ-ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ. ಸುದ್ಧಂ-ಕರ್ಮಮಲರಹಿತವಾದ. ದಂಸಣಂ-ಕೇವಲ ದರ್ಶನೋಪಯೋಗವೂ. ಣಾಣಂ-ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗವೂ. ಜೀವ ಲಕ್ಷಣಂ-ಜೀವದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು. ಭಣಿಯಂ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ :- ಅನುಪಚರಿತಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಗಳೂ ಉಪಚರಿತಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ ಮತಿಶ್ರುತಾವಧಿ ಮನಃಪರ್ಯಾಯಜ್ಞಾನಗಳೂ ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿದರ್ಶನಗಳೂ ಉಪಚರಿತಾ ಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಗಂ (ಕು ಅವಧಿ) ಜ್ಞಾನಗಳೂ ಜೀವದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಕರ್ಮೋ ಪಾಧಿರಹಿತವಾದ ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನದರ್ಶನಗಳು (ಕೇವಲಜ್ಞಾನದರ್ಶನಗಳು) ಜೀವದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಎಂಟು ಜ್ಞಾನಗಳೂ ನಾಲ್ಕು

* ಮೌಢಿಯು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ | ಓಹೀವಣ ಹೋೞಿ ವಿಯಲಪಚ್ಚಕ್ಷಂ ||
 ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಚ ತಹಾ | ಅಕೋವಮಂ ಹೋೞಿ ಸಯಲಪಚ್ಚಕ್ಷಂ ||

ದರ್ಶನಗಳೂ ಸಂಸಾರಿಜೀವದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದೂ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧರಹಿತವಾದ ಶುದ್ಧ ಕೇವಲಜ್ಞಾನದರ್ಶನಗಳು ಮುಕ್ತಜೀವದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದೂ ಮುಖ್ಯಾಂಭಿ ಪ್ರಾಯವು. ಕೇವಲಜ್ಞಾನದರ್ಶನಗಳು ೧೩ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೪ನೆಯ ಗುಣ ಸ್ಥಾನವರ್ತಿ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಸ್ಥಾನಾತೀತರಾದ ಮುಕ್ತಜೀವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಸಾರಿಜೀವಭೇದದಲ್ಲೇ ಸೇರಿದವರಾಗಿರು ತ್ತಾರೆ.

೩. ಅಮೂರ್ತಿತ್ವವರ್ಣನೆ.

ವಣ್ಣ ರಸ ಪಂಚ ಗಂಧಾ | ದೋ ಘಾಸಾ ಅಟ್ಟಿ ಣಿಚ್ಚಯಾ ಜೀವೇ ||
 ಷೋ ಸಂತಿ ಅನುತಿ ತದೋ | ನವಹಾರಾ ನುತಿ ಬಂಧಾದೋ ||೭||

ವರ್ಣಾರಸಾಃ ಪಂಚ ಗಂಧಾ | ದ್ವೌ ಸ್ಪರ್ಶಾ ಅಷ್ಟನಿಶ್ಚಯಾಜ್ಜೀವೇ ||
 ನೋ ಸಂತ್ಯಮೂರ್ತಿಸ್ತತೋ | ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಮೂರ್ತಿರ್ಬಂಧತಃ ||೭||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ— ಣಿಚ್ಚಯಾ-ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ. ಜೀವೇ-ಚಿದಾ ನಂದೈಕಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಜೀವದಲ್ಲಿ. ವಣ್ಣರಸಪಂಚ-ಶ್ವೇತ, ಪೀತ, ಹರಿತ ಅರಣ, ಕೃಷ್ಣ ಗಳೆಂಬ ಐದು ವರ್ಣ-ಬಣ್ಣಗಳೂ ತಿಕ್ತ, ಕಟು, ಕಷಾಯ, ಅಮ್ಲ ಮಧುರಗಳೆಂಬ ಐದು ರಸಗಳೂ. ದೋ ಗಂಧಾ-ಸುಗಂಧ ದುರ್ಗಂಧಗಳೆರಡೂ. ಅಟ್ಟಿಘಾಸಾ-ಮೃದು ಕರ್ಕಶ ಗುರು ಲಘು ಶೀತ ಉಷ್ಣ ಸ್ನಿಗ್ಧ ರೂಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಎಂಟು ಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ. ಷೋ ಸಂತಿ-ಇಲ್ಲವು. ತದೋ-ಅ ಕಾರಣದಿಂದ. ಅನುತಿ-(ಜೀವವು) ಅಮೂರ್ತಿಯು. ಬಂಧಾದೋ-ಅನಾದಿಕರ್ಮಬಂಧದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ವವಹಾರಾ-ಅನುಪಚರಿತಾಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವ್ಯವಹಾರನಯೋಪೇಕ್ಷೆ ಯಿಂದ. ಮುತಿ-(ಜೀವವು) ಮೂರ್ತಿಯು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ :- ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಜೀವದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಪು ಹಳದಿ ಹಸರು ಕೆಂಪು ಕಪ್ಪು ಈ ಐದು ಬಣ್ಣಗಳೂ ಕಾರ ಕಟು ಒಗುರು ಹುಳಿ ಸಿಹಿ ಈ ಐದು ರಸಗಳೂ ಸುಗಂಧ ದುರ್ಗಂಧಗಳೆರಡೂ ಮೃದು ಕಠಿನ ಭಾರ ಹಗುರ ಶೀತ ಉಷ್ಣ ಜಿಗಟು ಒರಟು ಈ ಎಂಟು ಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧ ಜೀವವು ಅಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಬೀಜವ್ಯಕ್ತ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅನಾದಿಪರಂಪರೆ

ಯಿಂದ ಬಂದ ದ್ರವ್ಯಭಾವ ಕರ್ಮಬಂಧದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವ ಅಶುದ್ಧ (ಕರ್ಮಬದ್ಧ) ಜೀವವು ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ||೭||

೪. ಕರ್ತೃತ್ವ ವರ್ಣನೆ.

ಪುಗ್ಗಲಕಮ್ಮಾದೀಣಂ | ಕತ್ತಾ ವನಹಾರದೋ ದು ಚಿಚ್ಚಯದೋ ||
ಚೇದಣಕಮ್ಮಾಣಾದಾ | ಸುದ್ಧಣಯಾ ಸುದ್ಧಭಾವಾಣಂ ||೮||

ಪುದ್ಗಲಕರ್ಮಾದೀನಾಂ | ಕರ್ತಾ ವ್ಯವಹಾರತಸ್ತು ನಿಶ್ಚಯತಃ ||
ಚೇತನಕರ್ಮಣಾಮಾತ್ಮಾ | ಶುದ್ಧನಯಾಚ್ಚುದ್ಧಭಾವಾನಾಂ ||೯||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಆದಾ-ಆತ್ಮನು. ವವಹಾರದೋ-ವ್ಯವಹಾರ ನಯದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಪುಗ್ಗಲಕಮ್ಮಾದೀಣಂ-ಪುದ್ಗಲರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಾ ವರಣಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ. ಕತ್ತಾ-ಕರ್ತನು. ದು-ಮತ್ತೆ. ಚಿಚ್ಚಯದೋ- ಅಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಚೇದಣಕಮ್ಮಾಣ-ರಾಗದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ಚೈತನ್ಯ (ಭಾವ) ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ. ಕತ್ತಾ-ಕರ್ತನು. ಸುದ್ಧಣಯಾ-ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಸುದ್ಧಭಾವಾಣಂ-ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾದಿ ಶುದ್ಧ ಭಾವ ಗಳಿಗೆ. ಕತ್ತಾ-ಕರ್ತನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜೀವ-ಆತ್ಮನು ಅನುಪಚರಿತಾ ಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರ ನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಾವರಣ ದರ್ಶನಾವರಣ ವೇದನೀಯ ಮೋಹ ನೀಯ ಆಯುಷ್ಯ ನಾಮ ಗೋತ್ರ ಅಂತರಾಯಗಳೆಂಬ ಎಂಟು ಕರ್ಮ ಗಳಿಗೂ ಔದಾರಿಕ ವೈಕ್ರಿಯಕ ಆಹಾರಕಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಶರೀರಗಳು ಆಹಾರ ಶರೀರ ಇಂದ್ರಿಯ ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಶ್ಚಾಸ ಭಾಷಾ ಮನಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಪಟಿಯೂ ಟ್ಪಿಗಳು ಈ ಒಂಬತ್ತು ನೋ (ಈಷತ್-ಸ್ವಲ್ಪ) ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಕರ್ತನಾಗಿ ದ್ದಾನೆ ; ಉಪಚರಿತಾ ಸದ್ಭೂತ ವ್ಯವಹಾರನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಘಟಪಟಿ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯಕರ್ಮ (ಕ್ರಿಯೆ) ಗಳಿಗೆ ಕರ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ; ಅಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯ ನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ಮದ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಣಾಮ (ಭಾವಕರ್ಮ)ಗಳಿಗೆ ಕರ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ; ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅನಂತಜ್ಞಾನದರ್ಶನ ಸುಖಾದಿ ಶುದ್ಧಭಾವಗಳಿಗೆ ಕರ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ||೧೦||

೫. ಸ್ವದೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವ ವರ್ಣನೆ.

ಅಣುಗುರುದೇಹಪಮಾಣೋ | ಉವಸಂಹಾರಪ್ಪಸಪ್ಪದೋ ಚೇದಾ |
ಅಸಮುಹದೋ ವನಹಾರಾ | ಚಿಚ್ಚಯಣಯದೋ
ಅಸಂಖದೇಸೋ ವಾ ||

ಅಣುಗುರುದೇಹಪ್ರಮಾಣಃ | ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಸರ್ಪಾಭ್ಯಾಂ ಚೇತಯಿತಾ ||
ಅಸಮುದ್ಭೂತಾದ್ವ್ಯವಹಾರಾತ್ | ನಿಶ್ಚಯನಯತೋಸಂಖ್ಯದೇಶೋ ವಾ ||೧೧||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ವವಹಾರಾ-ಅನುಪಚರಿತಾಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರ ನಯ ದದೆಸೆಯಿಂದ. ಚೇದಾ-ಚೇತನಾಗುಣವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನು. ಉವಸಂಹಾರಪ್ಪ ಸಪ್ಪದೋ-ಸಂಕೋಚ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರಗಳಿಂದ. *ಅಸಮುಹದೋ-ಸಮು ದ್ಭೂತಗಳು ಹೊರತಾಗಿ. ಅಣುಗುರುದೇಹಪಮಾಣೋ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಸ್ಥೂಲಶರೀರಪರಿಮಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ವಾ-ಮತ್ತೆ. ಚಿಚ್ಚಯಣಯದೋ- ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದದೆಸೆಯಿಂದ. ಅಸಂಖ್ಯತ ಪ್ರದೇಶ ಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಮೂಲಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶವು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಆ ಶರೀರದ ಹೊರಗೂ ಪಸರಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ಭೂತ ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಸಮುದ್ಭೂತಗಳು ವೇದನಾಸಮುದ್ಭೂತ, ಕಷಾಯ ಸಮುದ್ಭೂತ, ವೈಕ್ರಿಯಕಸಮುದ್ಭೂತ, ಮಾರಣಾಂತಿಕಸಮುದ್ಭೂತ, ತೇಜಸ್ಸು ಮುದ್ಭೂತ, ಆಹಾರಸಮುದ್ಭೂತ, ಕೇವಲಸಮುದ್ಭೂತಗಳೆಂದು ಏಳು ವಿಧ ವಾಗಿವೆ. ೧ ತೀವ್ರವಾದ ರೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ದುಃಖವುಂಟಾದಾಗ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಶರೀರದ ಮೂರ ರಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶದವರೆಗೆ ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶವು ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹೊರ

* ವೇಯಣ ಕಸಾಯ ವೇಯುವಿಯ | ಮಾರಣಂತಿಯೋ ಸಮುಗ್ಭಾದೋ ||
ತೇಜಾಹಾರೋ ಭಿಕ್ಷೋ ಸತ್ತಮಟ ಕೇವಲೀಣಂ ತು ||೧|| ಮೂಲಶರೀರಮುಛಿದಿಯ |
ಉತ್ತರದೇಹಸ್ವ ಜೀವಖಂಡಸ್ವ || ಚಿಗ್ಗಮಣಂ ದೇಹಾದೋ | ಹೋದಿ ಸಮುಗ್ಭಾದಣಾ
ಮಂ ತು ||೨||

ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ವೇದನಾಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ೨ ತೀವ್ರವಾದ ಕ್ರೋಧಾದಿ ಪರಿಣಾಮಗಳುಂಟಾದಾಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಜೀವ ಪ್ರದೇಶವು ಹೊರಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷಾಯಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ೩ ದೇವತೆಗಳೂ ನಾರಕಿಗಳೂ ಭೋಗಭೂಮಿಜರೂ ಸಕಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೂ ವಿಕ್ರಿಯದ್ವಿಸಂಪನ್ನರಾದ ಯತಿಗಳೂ ತಂತಮ್ಮ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅನೇಕ ತೆರದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿಂಡವಾಗಿ ಅತ್ಮಪ್ರದೇಶವು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವೈಕ್ರಿಯಕಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ೪ ಆಯುಷ್ಯಸ್ಥಿತಿಯು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತವಿರುವಾಗ ಕೆಲವು ಜೀವಗಳ ಅತ್ಮಪ್ರದೇಶವು ಶರೀರದ ಹೊರಗೂ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ಮೊದಲಾಗೊಂಡು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೂರಣಾಂತಿಕ ಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ೫ ತಪೋಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ, ಶುಭ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭುಜ ದಿಂದಲೂ, ಅಶುಭಪರಿಣಾಮವುಂಟಾದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಹಿತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ವಾಮಭುಜದಿಂದಲೂ ೧೨ ಯೋಜನ ಉದ್ದವೂ ಸೂಚ್ಯಂಗುಲದ ಸಂಖ್ಯೆಯಭಾಗ ಮೂಲವಿಸ್ತಾರವೂ ೯ ಯೋಜನ ಮುಖವಿಸ್ತಾರವೂ ಸಿಂದೂರದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳುದೂ ಆದ ಅತ್ಮಪ್ರದೇಶವು ಪುರುಷಾಕಾರವಾಗಿ ಮೂಲಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೂ ಪಸರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಶುಭತೇಜಸ್ಸಮುದ್ಭೂತವುಂಟಾದ ಮುನಿಯೂ ಆ ಸಮುದ್ಭೂತಾ ಕೃತಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ ವಿಷಯವೂ ಭಸ್ಮವಾಗಿಹೋಗುವುವು. ೬ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಾಗಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವುಂಟಾದರೆ ತಮ್ಮ ತಪೋಬಲದಿಂದ ಒಂದು ಹಸ್ತಪ್ರಮಾಣವೂ ಸ್ಪಟಕದಂತೆ ಶುಭ್ರವೂ ಆದ ಪುರುಷಾಕಾರವು ಮಸ್ತಕದಿಂದ ಹೊರಟು ಮೂಲಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕೇವಲಿಗಳಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರ ದರ್ಶನವಾದೊಡನೆ ಸಂದೇಹ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಲು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಬಂದು ಆ ಮೂಲದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಹಾರ ಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ೭ ಕೇವಲಿಗಳಿಗೆ ವೇದನೀಯ ಆಯುಷ್ಯ ನಾಮ

ಗೋತ್ರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಘಾತಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯಕರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದ ಮೂರು ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಮಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಟು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ದಂಡ ಕವಾಟ ಪ್ರತರ ಲೋಕಪೂರಣಗಳೆಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಆ ಕೇವಲಿಗಳ ಅತ್ಮ ಪ್ರದೇಶವು ಪಸರಿಸುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಸಮುದ್ಭೂತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಕೇವಲಿಯ ಅತ್ಮವು ಮೂಲಶರೀರದಿಂದ ಮೂರರಷ್ಟು ದಪ್ಪವಾಗಿಯೂ ಲೋಕದಷ್ಟು (೧೪ ರಜ್ಜು) ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ದಂಡ' ವೆಂದೂ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ದಪ್ಪವಾಗಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಕ್ಕೆ ಏಳು ರಜ್ಜು ಅಗಲವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಕವಾಟ' ವೆಂದೂ ಲೋಕವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಫನೋದಧಿ ಫನವಾತ ತನುವಾತಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗಾಳಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಳಗೆ, ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಹಾಲಿನಂತೆ, ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತರ' ವೆಂದೂ ಆ ಮೂರು ಗಾಳಿಗಳು ಸಹಿತವಾಗಿ ಲೋಕವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಲೋಕಪೂರಣ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಆರೋಹಣವ ರೋಹಣಗಳಲ್ಲಿ ದಂಡ ಕವಾಟ ಪ್ರತರಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಸಮಯಗಳೂ ಲೋಕಪೂರಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಮಯವೂ ದಂಡದಿಂದ ಮೂಲ ಶರೀರಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಮಯವೂ ಹಿಡಿಯುವುವು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಏಳು ಸಮುದ್ಭೂತಗಳು ಹೊರತಾಗಿ ಇತರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅತ್ಮನ ಅನುಪಚರಿತಾಸದ್ಭೂತವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದ ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಥವಾ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಪರಿಮಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

೬. ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಪರ್ಣನೆ.

ನನಹಾರಾ ಸುಹದುಕ್ವಂ | ಪುಗ್ಗಲಕಮ್ಮಫಲಂ ಪಭುಂಜೇದಿ |
 ಆದಾ ಣಿಚ್ಚಯಣಯದೋ | ಚೇದಣಭಾವಂ ಖು ಆದಸ್ಸ ||೧೦||
 ಅಣುಗುರುದೇಹಪ್ರಮಾಣಃ | ಪುದ್ಗಲಕರ್ಮಫಲಂ ಪ್ರಭುಜ್ಞೀ |
 ಆತ್ಮಾನಿಶ್ಚಯನಯತಃ | ಚೇತನಾಭಾವಂ ಖಿಲು ಅತ್ಮನಃ ||೧೦||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಆದಾ - ಅತ್ಮನು. ವಪಹಾರಾ - ಅನುಪಚರಿತಾ ಸದ್ಗುಣತತ್ವವಹಾರನಯದಿಂದ. ಪುಗ್ಗಲಕಮ್ಮಫಲಂ - ಶುಭಾಶುಭಪ್ರದ್ಗುಣಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾದ. ಸುಹದುಕ್ತಂ-ಸುಖಿದುಃಖವನ್ನು. ಪಭುಂಜೇದಿ-ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಣಿಚ್ಚಯಣಯದೋ-ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ. ಆದಸ್ಸ-ಅತ್ಮನ (ತನ್ನ). ಚೇದಣಭಾವಂ-ಹರ್ಷವಿಷಾದರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಚಿದಾನಂದೈಕರೂಪವಾದ ಚೈತನ್ಯಭಾವವನ್ನು. ಖು-ಚೆನ್ನಾಗಿ. ಪಭುಂಜೇದಿ-ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಅತ್ಮನು ಅನುಪಚರಿತಾ ಸದ್ಗುಣತತ್ವವಹಾರನಯದಿಂದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಸುಖವನ್ನೂ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ದುಃಖವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಶುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ ಹರ್ಷವಿಷಾದರೂಪವಾದ ಸುಖದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವಭಾವ-ನಿಶ್ಚಯರತ್ನತ್ರಯೋತ್ಪನ್ನಾನಂದರೂಪವಾದ ಸುಖಾಮೃತವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಸಾರಪರಿಭ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖವು ಹೇಯವೆಂದೂ ನಿತ್ಯವಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸುಖವು ಉಪಾದೇಯವೆಂದೂ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇದರಿಂದ ಕರ್ತನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು ||೧೦||

೭. ಸಂಸಾರಸ್ಥತ್ವವರ್ಣನೆ.

ಪುಥವಿಜಲತೇಯವಾಲೂ | ವಣಸ್ಪದೀ ವಿವಿಹಥಾವರೇಇಂದೀ |
 ಬಿಗತಿಗಿಚದುಪಂಚಕ್ಪಾ | ತಸಜೀವಾ ಹೋಂತಿ ಸಂಖಾದೀ ||೧೧||
 ಪೃಥವೀಜಲತೇಜೋವಾಯು | ವನಸ್ಪತಯೋ ವಿವಿಧಸ್ಥಾವರೈಕೇಂದ್ರಿಯಾಃ |
 ದ್ವಿಕತ್ರಿಕಚತುಃಪಂಚಾಕ್ಷಾಃ | ತ್ರಸಜೀವಾ ಭವಂತಿ ಶಂಖಾದಯಃ ||೧೧||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :— ಪುಥವಿಜಲತೇಯವಾಲೂವಣಸ್ಪದೀ — ಪೃಥವೀಕಾಯಿಕ, ಜಲಕಾಯಿಕ, ತೇಜಸ್ಕಾಯಿಕ, ವಾಯುಕಾಯಿಕ, ವನಸ್ಪತಿಕಾಯಿಕ ಜೀವಗಳು. ವಿವಿಹಥಾವರೇಇಂದೀ-ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾದ ಸ್ಥಾವರೈಕೇಂದ್ರಿಯ

ಜೀವಗಳಾಗಿವೆ. ಸಂಖಾದೀ-ಶಂಖದ ಹೆಳು ಮೊದಲಾದ. ಬಿಗತಿಗಿಚದು ಪಂಚಕ್ಪಾ-ದ್ವಿತಿಚತುಃಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳು. ತಸಜೀವಾ-ತ್ರಸಜೀವಗಳಾಗಿ. ಹೋಂತಿ-ಆಗುತ್ತವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಕರ್ಮಪರತಂತ್ರತೆಯಿಂದ ಭವದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರಿಜೀವಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾವರ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ತ್ರಸಜೀವಗಳೆಂದೂ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಸ್ಥಾವರ ನಾಮಕರ್ಮೋದಯದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರವುಳ್ಳ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾವರ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಏಕೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಜೀವಗಳು ಪೃಥಿವೀಕಾಯಿಕ, ಜಲಕಾಯಿಕ, ಅಗ್ನಿಕಾಯಿಕ, ವಾಯುಕಾಯಿಕ, ವನಸ್ಪತಿಕಾಯಿಕಗಳೆಂದು ಐದು ಭೇದಗಳಾಗಿವೆ. ಚನ್ನಂಗಿಬೇಳೆಯ ಆಕಾರವಾಗಿ ಪೃಥ್ವೀಕಾಯಿಕ ಜೀವಗಳೂ ಜಲಬಿಂದುವಿನ ಆಕಾರವಾಗಿ ಜಲಕಾಯಿಕ ಜೀವಗಳೂ ಸೂಡುಗಟ್ಟಿದ ಸೂಜಿಯ ಆಕಾರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಕಾಯಿಕ ಜೀವಗಳೂ ಧ್ವಜಾಕಾರವಾಗಿ ವಾಯುಕಾಯಿಕ ಜೀವಗಳೂ ಮರ ಗಿಡ ಬಳ್ಳಿ ಪೊದರು ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಾಕಾರವಾಗಿ ವನಸ್ಪತಿಕಾಯಿಕ ಜೀವಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಏಕೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ. ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನೇಂ (ಜಿಹ್ವೇಂ) ದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಶಂಖದ ಹುಳಂ, ಕ್ರಿಮಿ ಮೊದಲಾದ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳೂ, ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನಫ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಇರುವೆ ಮೊದಲಾದ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಜೀವಗಳೂ ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನ ಫ್ರಾಣ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಭ್ರಮರ ಮೊದಲಾದ ಚತುಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳೂ ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನ ಫ್ರಾಣ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ಸರ್ಪ ದೇವ ಮನುಷ್ಯನಾರಕರು ಮೊದಲಾದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳೂ ತ್ರಸನಾಮಕರ್ಮೋದಯಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ತ್ರಸಜೀವಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರಿಜೀವಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಏಕೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವದವರೆಗೆ ಐದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ತರತಮಭಾವದಿಂದ ಸಂಸಾರಿಜೀವಗಳು ಸುಗತಿ ದುಃಗತಿಗಳನ್ನೂ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಕ ಮತ್ತು ನ್ಯೂನ ತೆಗೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತ ಭವದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ||೧೧||

ವಿಶೇಷ ವರ್ಣನೆ

ಸಮಾಜಾ ಅನುಜಾಣೇಯಾ | ಪಂಚೇಂದಿಯಾ ಣಿಮ್ಯುಣಾ ಪರೇಸನ್ನೇ |
 ಬಾದರಸುಹಮೇಇಂದೀ | ಸನ್ನೇ* ಪಜ್ಜತ್ತ ಇದರಾ ಯೆ ||೦೨||
 ಸಮನಸೋಮನಸೋ ಜ್ಞೇಯಾಃ | ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾ ನಿರ್ಮನಸಃ
 ಪರೇ ಸರ್ವೇ |
 ಬಾದರಸೂಕ್ಷ್ಮಕೇಂದ್ರಿಯಾಃ | ಸರ್ವೇ ಪರ್ಯಾಪ್ತ ಇತರೇ ಚ ||೦೩||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :— ಪಂಚೇಂದಿಯಾ-ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳು. ಸಮಾಜಾ-ಮನಸ್ಸುಹಿತಗಳೆಂದೂ. ಅನುಜಾಣಾ-ಮನೋರಹಿತಗಳೆಂದೂ. ಣೇಯಾ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕವು. ಪರೇ-ಬೇರೆ. ಸನ್ನೇ-ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಗಳು. ಣಿಮ್ಯುಣಾ-ಮನೋರಹಿತಗಳೆಂದು. ಜ್ಞೇಯಾ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕವು. ಏಇಂದೀ-ಏಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳು. ಬಾದರಸುಹಮಾ-ಬಾದರೈಕೇಂದ್ರಿಯಂಜೀವಗಳೆಂದೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಸನ್ನೇ-ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಗಳು. ಪಜ್ಜತ್ತ-ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಗಳೆಂದೂ ಯ-ಮತ್ತು, ಇದರಾ-ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕಗಳೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸುಹಿತ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಮನೋರಹಿತ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಜೀವಗಳೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವಗಳಿಗೆ ಹೃದಯ ಸ್ಥಾನದೊಳಗೆ ಅಷ್ಟದಲಕಮಲಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಮೂಸಖಂಡವಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಮನಸ್ಸೆಂದು ಹೆಸರು. ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಂ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೇಗೆ ರೂಪಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಆ ದ್ರವ್ಯಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆ ಕೆಲವು ಜೀವಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಭಾಷಣ ಉಪದೇಶ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸುಹಿತ-ಸಂಜ್ಞೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಉಡು ಓತಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದ್ರವ್ಯಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ

ಭಾಷಣ ಉಪದೇಶ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿರಿಯದ ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನವಿರುವುದು. ಅಂತಹ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಮನೋರಹಿತ-ಅಸಂಜ್ಞೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಏಕೇಂದ್ರಿಯಂಜೀವ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಗಳಿಗೂ ಆ ದ್ರವ್ಯಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ. ಏಕೇಂದ್ರಿಯಂಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಬಾದರ-ಸೂಕ್ಷ್ಮಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಿದೆ. ಪರರ ಬಾಧೆಗೆ ಸಿಲುಕಬಹುದಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವುಳ್ಳ ಏಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಬಾದರೈಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಅಗ್ನಿ ಜಲ ಶಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಬಾಧೆಗೆ ಸಿಲುಕಲಾರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವುಳ್ಳ ಏಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಂ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಂ ಚತುರಿದ್ರಿಯಂ ಜೀವಗಳಿಗೆ ವಿಕಲತ್ರಯಂಜೀವಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಗಳೂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಗಳೆಂದೂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕಗಳೆಂದೂ ಎರಡೆರಡು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ "ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ" ಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಆಹಾರ, ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯಂ, ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಸಿಶ್ವಾಸ, ಭಾಷಾ, ಮನಸ್ಸುಗಳೆಂದು ಆರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಿಸುವ ಆತ್ಮನ ಔದಾರಿಕ ವೈಕ್ರಿಯಕ ಆಹಾರಕಗಳೆಂಬ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಿಗೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ-ಬೇಕಾದ ಪುದ್ಗಲಖಂಡವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಅದು ಖಲ (ಗಟ್ಟಿ) ಭಾಗ ರಸಭಾಗರೂಪ ದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಆ ಪುದ್ಗಲ ಖಂಡದಿಂದ ಮೂಳೆ ಮೊದಲಾದ ಖಲ ಭಾಗಗಳೂ ರಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ರಸಭಾಗವೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಶರೀರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಸ್ವರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಂ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಂಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಸಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಸಿಶ್ವಾಸ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಭಾಷಾವರ್ಗಣೆಯಿಂದ ಬಂದ ಪುದ್ಗಲಗಳು ವಚನ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಮನೋವರ್ಗಣೆಯಿಂದಾದ

* ಆಹಾರಶರೀರದಿಯ | ಪದ್ಧತೀ ಆಣಪಾಣಭಾಸಮಣೋ || ಚಕ್ಷುರಪಂಚ ಭಕ್ತಿಯ | ಏಇಂದಿಯ ವಿಯಳಸಣ್ಣೇಣಂ || (ಗೋಮುಟಸಾರ)

ದ್ರವ್ಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಶ್ರುತಾನುಭೂತವಿಷಯಗಳನ್ನು ನೆನಪ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮನಃಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಆರು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೇಂದ್ರಿಯಜೀವಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳೂ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ ಚತುರ್ದ್ರಿಯ ಅಸಂಜ್ಞ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಿನ ಐದು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳೂ ಸಂಜ್ಞ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಆರೂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಈ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳುಂಟಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿಯೇ ಜೀವವು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕ ಜೀವವೆಂದೂ ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಪರ್ಯಾಪ್ತಾಪರ್ಯಾಪ್ತಭೇದಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವಗಳೆಲ್ಲ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ:—೧ ಬಾದರೈಕೇಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೨ ಬಾದರೈಕೇಂದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೩ ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಕೇಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೪ ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಕೇಂದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೫ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೬ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೭ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೮ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೯ ಚತುರ್ದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೧೦ ಚತುರ್ದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೧೧ ಅಸಂಜ್ಞ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೧೨ ಅಸಂಜ್ಞ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೧೩ ಸಂಜ್ಞ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ೧೪ ಸಂಜ್ಞ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕಜೀವ. ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಿಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು “ಜೀವಸಮಾಸ”ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಜೀವ ಮಾಸವೆಂದರೆ ಅನಂತಾನಂತಜೀವಗಳು ಈ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುವುದೆಂದರ್ಥವು. ||೧೨||

೧೪ ಮಾರ್ಗಣಾಸ್ಥಾನ ೧೪ ಗುಣಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನೆ.

* ಮಗ್ಗಣಗುಣತಾಣೇಹಿಯ | ಚೊದ್ದ ಸಹಿ ಹವಂತಿ ತಹ ಅಸುದ್ಧ ಣಯಾ |
 ವಿಣ್ಣೇಯಾ ಸಂಸಾರೀ | ಸವ್ವೇ ಸುದ್ಧಾ ಹು ಸುದ್ಧ ಣಯಾ ||೧೩||
 ಮಾರ್ಗಣಾಗುಣಸ್ಥಾನೈಶ್ಚ | ಚತುರ್ದಶಭಿಭವಂತಿ ತಥಾಶುದ್ಧನಯಾತ್ |
 ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ ಸಂಸಾರಿಣಃ | ಸರ್ವೇ ಶುದ್ಧಾಃ ಖಿಲು ಶುದ್ಧನಯಾತ್ ||೧೩||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಸಂಸಾರೀ—ಸಂಸಾರಿಜೀವಗಳು. ಅಶುದ್ಧಣಯಾ-ಅಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ. ಚೊದ್ದ ಸಹಿ-ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾದ. ಮಗ್ಗಣ ಗುಣತಾಣೇಹಿಯ-ಮಾರ್ಗಣಾಸ್ಥಾನ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳೆಂದಲೂ. ತಹ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ. ಹವಂತಿ-ಆಗುತ್ತವೆಂದಂ. ವಿಣ್ಣೇಯಾ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕುವು. ಸವ್ವೇ-ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಗಳು. ಸುದ್ಧ ಣಯಾ-ಶುದ್ಧನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದ. ಹು-ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ. ಸುದ್ಧಾ-ಶುದ್ಧಗಳೆಂದಂ. ವಿಣ್ಣೇಯಾ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕುವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮಾರ್ಗಣಾಸ್ಥಾನಗಳು ೧ ಗತಿ ೨ ಇಂದ್ರಿಯ ೩ ಕಾಯ ೪ ಯೋಗ ೫ ವೇದ ೬ ಕಷಾಯ ೭ ಜ್ಞಾನ ೮ ಸಂಯಮ ೯ ದರ್ಶನ ೧೦ ಲೇಶ್ಯಾ ೧೧ ಭವ್ಯ ೧೨ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ೧೩ ಸಂಜ್ಞ ೧೪ ಆಹಾರಗಳೆಂದು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಸಂಸಾರಿಜೀವಗಳು ಜ್ಞಾನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯಾವ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಲ್ಪಡುತ್ತವೋ ಆ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗಣಾಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ೧ ಗತಿಮಾರ್ಗಣೆಯು ನರಕಗತಿ ತಿಯಗ್ಗತಿ ಮನುಷ್ಯಗತಿ ದೇವಗತಿ ಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ೨ ಇಂದ್ರಿಯಮಾರ್ಗಣೆಯು ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನ ಘ್ರಾಣ ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆಂದು ೫ ವಿಧವಾಗಿದೆ. ೩ ಕಾಯಮಾರ್ಗಣೆಯು ಪೃಥ್ವೀ ಜಲ ಅಗ್ನಿ ವಾಯು ವನಸ್ಪತಿ ತ್ರಸಗಳೆಂದು ೬ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ.

* ಗಣ ಇಂದ್ರಿಯೇಯ ಕಾಯೇ | ಜೋಗೇವೇದೇಕಾಯಣಾಣೇಯ | ಸಂಜ ಮದಂಸಣಲಸ್ಥಾ | ಭವಿಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಸಣ್ಣೆ ಆಹಾರೇ || † ಮಿ:ಚ್ಚೋಸಾಸಣಮಿಸ್ಸೋ | ಅವಿರದಸವ್ವೋಯ ದೇಸವಿರದೋಯ | ವಿರದಾಪವತ್ತ ಇ ದರೋ ಅಪ್ಪವ್ವ ಅಣಿಯಟ್ಟಿ ಸುಹವೋಯ || ಉವಸಂತಖೀಣಮೋಹೋ ಸಜೋಗಿಕೇವಣಜೋ ಅಜೋಗೀಯ | ಚೊದ್ದ ಸುಗುಣತಾಣೇಹಿಯ | ಕಮೇಣಿಸ್ಥಾನ ಯ ಣಾದವಾ || (ಗೋಮುಖ್ಯಾತ್)

೪ ಯೋಗಮಾರ್ಗಣೆಯು ಮನೋಯೋಗ ವಾಗ್ಯೋಗ ಕಾಯಯೋಗಗಳೆಂದು ೩ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿನ್ಯಾಸಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸತ್ಯಮನೋಯೋಗ ಅಸತ್ಯಮನೋಯೋಗ, ಉಭಯಮನೋಯೋಗ ಅನುಭಯ ಮನೋಯೋಗ, ಸತ್ಯವಚನಯೋಗ, ಅಸತ್ಯವಚನಯೋಗ, ಉಭಯವಚನಯೋಗ, ಅನುಭಯವಚನಯೋಗ, ಔದಾರಿಕಕಾಯಯೋಗ, ಔದಾರಿಕಮಿಶ್ರಕಾಯಯೋಗ, ವೈಕ್ರಿಯಕಕಾಯಯೋಗ, ವೈಕ್ರಿಯಕಮಿಶ್ರಕಾಯಯೋಗ, ಅಹಾರಕಕಾಯಯೋಗ, ಅಹಾರಕಮಿಶ್ರಕಾಯಯೋಗ, ಕಾರ್ಮಣಕಾಯಯೋಗಗಳೆಂದು ೧೫ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೫ ವೇದಮಾರ್ಗಣೆಯು ಸ್ತ್ರೀ ವೇದ ಪುಂವೇದ ನಪುಂಸಕವೇದಗಳೆಂದು ೩ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೬ ಕಷಾಯಮಾರ್ಗಣೆಯು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಂಜ್ವಲನ ಇವು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮೂಯಾ ಲೋಭಗಳಿಂದ ೧೬ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಹಾಸ್ಯ ರತಿ ಅರತಿ ಶೋಕ ಭಯ ಜುಗುಪ್ಸಾ ಸ್ತ್ರೀವೇದ ಪುಂವೇದ ನಪುಂಸಕವೇದ ಇವು ೯ ನೋಕಷಾಯಗಳು. ಹೀಗೆ ಕಷಾಯಮಾರ್ಗಣೆಯು ೨೫ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೭ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಣೆಯು ಕುಮತಿ, ಕುಶ್ರುತ, ವಿಭಂಗ, ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನಃಪರ್ಯಯ, ಕೇವಲಗಳೆಂದು ೮ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೮ ಸಂಯಮ ಮಾರ್ಗಣೆಯು ಸಾಮಾಯಿಕ ಛೇದೋಪಸ್ಥಾಪನಾ ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾಂಪರಾಯ ಯಥಾಖ್ಯಾತಚಾರಿತ್ರಗಳೆಂದು ೫ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೯ ದರ್ಶನ ಮಾರ್ಗಣೆಯು ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ ಅವಧಿದರ್ಶನ ಕೇವಲದರ್ಶನಗಳೆಂದು ೪ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೧೦ ಲೇಶ್ಯ ಮಾರ್ಗಣೆಯು ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತ ಪೀತ ಪದ್ಮ ಶುಕ್ಲಗಳೆಂದು ೬ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೧೧ ಭವ್ಯಮಾರ್ಗಣೆಯು ಭವ್ಯ ಅಭವ್ಯಗಳೆಂದು ೨ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೧೨ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಮಾರ್ಗಣೆಯು ಉಪಶಮ ವೇದಕ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಾಸಾದನ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾತ್ವಾತ್ಮಗಳೆಂದು ೬ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೧೩ ಸಂಜ್ಞಿ ಮಾರ್ಗಣೆಯು ಸಂಜ್ಞಿ ಅಸಂಜ್ಞಿಗಳೆಂದು ೨ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ೧೪ ಅಹಾರಮಾರ್ಗಣೆಯು ಮೂರು ಶರೀರಗಳಿಗೂ ಆರು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಿಗೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪುದ್ಗಲವಿಹಾರಿಸ್ವೀಕಾರರೂಪವಾದ ಅಹಾರವೆಂದೂ ತದ್ವಿಪರೀತವಾದ ಅನಾಹಾರವೆಂದೂ ೨ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ.

*ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳು ೧ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ೨ ಸಾಸಾದನ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ೩ ಮಿಶ್ರ ೪ ಅವಿರತಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ೫ ದೇಶವಿರತ ೬ ಪ್ರಮತ್ತ ೭ ಅಪ್ರಮತ್ತ ೮ ಅಪೂರ್ವ ಕರಣ ೯ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ೧೦ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯ ೧೧ ಉಪಶಾಂತಕಷಾಯ ೧೨ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯ ೧೩ ಸಯೋಗಕೇವಲಿ ೧೪ ಅಯೋಗಕೇವಲಿಗಳೆಂದು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಸಂಸಾರಿಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಉದಯ ಉಪಶಮ ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭಾವ (ಪರಿಣಾಮ)ಗಳಿಗೆ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ೧ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದರ್ಶನವೋಹನೀಯ ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತಮ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಶ್ರದ್ಧಾನರೂಪವಾದ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗುವುದು ; ಅದಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ೨ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಮಜ್ಞಾತ್ವಾತ್ಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪ್ರಕೃತಿ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿಕೋಧ ಮಾನ ಮೂಯಾ ಲೋಭ ಈ ಏಳು ಕರ್ಮಗಳ ಉಪಶಮದಿಂದಾದ ಉಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ಆ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿಕೋಧ ಮಾನ ಮೂಯಾ ಲೋಭಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ ವಿಧ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಮೊದಲಿನ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಕಾಲದ) ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಸಾಸಾದನ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ೩ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾತ್ವಾತ್ಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಸನ್ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ತದ್ವಿಪರೀತವಾದ ದುರ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಮೊಸರನ್ನೂ ಬೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಚೆರಸುವುದರಿಂದಂಟಾಗುವ ರುಚಿಯಂತೆ, ಸಮಾನಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗುವುದು ; ಅದಕ್ಕೆ ಮಿಶ್ರಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ೪ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಕರ್ಮಗಳ ಉಪಶಮದಿಂದ ಔಪಶಮಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೂ, ಕ್ಷಯದಿಂದ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೂ, ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದಲೂ ಉಳಿದ ಆರು ಕರ್ಮಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಕ್ಷಯ, ಕೆಲವು ಭಾಗ ಉಪಶಮ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ (ವೇದಕ) ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು ; ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕೋಧ ಮಾನ ಮೂಯಾಲೋಭಕಷಾಯ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ವ್ರತವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಂತಹ

* ಜೇಹದುಕ್ತಿಜ್ಞಂತೇ | ಉದಯಾದಿಸಂಭವೇಹಿ ಭಾವೇಹಿಂ | ಜೇವಾ ತೇ ಗುಣಸ್ಥಾನಾ | ನದ್ವಿಟಾ ಸವ್ವದರೀಹಿಂ || (ಗೋಮುಟಸಾರ)

ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ "ಅವಿರತಸಮ್ಯಗ್ವೃಷ್ಟಿ ಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ೫ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹನೀಯಕರ್ಮದ ಎರಡನೆಯ ಮೂಲಭೇದವಾದ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧ ಮೂನ ಮೂಯಾ ಲೋಭಕಷಾಯಗಳ ಉಪಶಮದಿಂದಲೂ ಮೂರನೆಯ ಮೂಲಭೇದವಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧ ಮೂನ ಮೂಯಾ ಲೋಭಕಷಾಯಗಳ ಉದಯದಿಂದಲೂ ಏಕದೇಶಪಾಪಕಾರ್ಯದೋಷ ನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಚಾರಿತ್ರವುಂಟಾಗುವುದು; ಅದಕ್ಕೆ "ದೇಶವಿರತಿಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ ದೇಶಸಂಯತಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದೂ ದೇಶವೃತ್ತಿಗುಣಸ್ಥಾನವೆಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಯಾದ ಅತ್ಯನೀಗ ಶ್ರಾವಕನೆಂದು ಹೆಸರು. ಶ್ರಾವಕನಿಂದ ಗುರುವಿನಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕವನೆಂದರ್ಥವು. ಶ್ರಾವಕನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮದ್ಯ ಮಾಂಸ ಮಧುಗಳನ್ನೂ ಅತ್ತಿ ಅಲ ಗೋಳಿ ಬಸರಿ ಅರಳಿ ಫಲಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಈ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ "ಅಷ್ಟಮೂಲಗುಣ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಶ್ರಾವಕನಿಗೆ ೫ ಅಣುವ್ರತ ೩ ಗುಣವ್ರತ ೪ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಗಳೆಂದು ೧೨ ವ್ರತಗಳು ವಿಧಾಯಕವಾಗಿವೆ. ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ ಚತುರ್ದ್ರಿಯ ಪ:ಚೀಂದ್ರಿಯ ಜೀವಗಳಿಗೆ ತ್ರಸಜೀವಗಳೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿದೆ. ಸಂಕಲ್ಪಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತ್ರಸಜೀವಿಗಳ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಯಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೧ ಅಹಿಂಸಾಣುವ್ರತವೆಂದೂ, ತ್ರಸಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಬಾಧಾಕರವಾದ ಅಸತ್ಯವನ್ನಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಯಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೨ ಸತ್ಯಾಣುವ್ರತವೆಂದೂ, ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಪಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಯಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೩ ಅಪೌರ್ಯಾಣುವ್ರತವೆಂದೂ, ಪರಸ್ತ್ರೀತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸ್ವಸ್ತ್ರೀಸಂತೋಷವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ೪ ಪರದಾರನಿವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ಸ್ವದಾರಸಂತೋಷಾಣುವ್ರತವೆಂದೂ, ಭೋಗೋಪಭೋಗ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾವಧಿ ಪರಿಮಿತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ೫ ಪರಿಮಿತಪರಿಗ್ರಹಾಣುವ್ರತವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ದಶದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾವಧಿ ಇಂತಿಷ್ಟು ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಸಂಚಾರವನ್ನೂ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಾಚೆಗಿನ ಸಂಚಾರವ್ಯವಹಾರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ೧ ದಿಗ್ವ್ರತವೆಂದೂ, ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು, ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದು, ಭೂಮಿಯನ್ನೆ ಗಿಯುವುದು, ಗಿಡವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ೨ ಅನರ್ಥದಂಡವ್ರತವೆಂದೂ, ದಿವಸ ಪಕ್ಷ

ಮಾಸ ಮೊದಲಾದ ಕಾಲಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಭೋಗೋಪಭೋಗಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರಿಮಿತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ೩ ಭೋಗೋಪಭೋಗಪರಿಮಾಣವ್ರತವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ದಿವಸ ಪಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಕಾಲಪರಿಮಿತಿಯಿಂದ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಸಂಚಾರವನ್ನೂ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರಾಚೆಗಿನ ಸಂಚಾರವ್ಯವಹಾರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ೧ ದೇಶಾವಕಾಶಿವ್ರತವೆಂದೂ, ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರಮುತ್ಸರಾಗ ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ೨ ಸಾಮಯಿಕವ್ರತವೆಂದೂ, ಅಷ್ಟಮಿ ಚತುರ್ದಶೀ ತಿಥಿಗಳ ಹಿಂಸ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಭುಕ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಷ್ಟಮಿ ಚತುರ್ದಶೀ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪಾನ ಖಾದ್ಯಲೇಹ್ಯಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರನಿವೃತ್ತಿ—ಉಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೩ ಪೋಷಧೋಪವಾಸವೆಂದೂ, ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಆಹಾರ ಅಭಯ ಭೈಷಜ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಾನಗಳನ್ನೂ ಶುಶ್ರೂಷೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೪ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇವು ೫+೩+೪=೧೨ ಶ್ರಾವಕರ ವ್ರತಗಳು. ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಷಾಯೋದಯದ ತರತಮ ಭಾವದಿಂದ ಈ ಐದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಿಕ, ವ್ರತಿಕ, ಸಾಮಯಿಕ, ಪೋಷಧೋಪವಾಸಿ, ಸಚಿತ್ತವಿರತ, ರಾತ್ರಿಭುಕ್ತಿವಿರತ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ, ಆರಂಭವಿರತ, ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ, ಅನುಮತಿವಿರತ, ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತಗಳೆಂದು ೧೧ ಭೇದಗಳಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ನಿಜವಾದ ಅಪ್ರಾಗಮಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ದರ್ಶನಿಕನೆಂದೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೨ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆತಿಚಾರಿವಿಲ್ಲದೆ ನಡಿಸುವವನಿಗೆ ವ್ರತಿಕನೆಂದೂ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದೇವದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಸಾಮಯಿಕನೆಂದೂ ಅಷ್ಟಮಿ ಚತುರ್ದಶೀ ಪರ್ವದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಷಧೋಪವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪೋಷಧೋಪವಾಸಿಯೆಂದೂ ಹಸಿಯದಾದ ಸೊಪ್ಪು ಫಲ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನಿಗೆ ಸಚಿತ್ತತ್ಯಾಗಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಾಣಿದಯಾಪರತೆಯಿಂದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪಾನ ಖಾದ್ಯಲೇಹ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನಿಗೆ ರಾತ್ರಿಭುಕ್ತಿವಿರತಿಯೆಂದೂ ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂದೂ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿ

ಹಿಂಸಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನಿಗೆ ಆರಂಭವಿರತಿಯೆಂದೂ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಸ್ತು ಧನಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಮಮತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನಿಗೆ ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಿಯೆಂದೂ ಐಹಿಕಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನಿಗೆ ಅನುಮತಿವಿರತಿಯೆಂದೂ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನೂ ಖಂಡವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ ತನಗಾಗಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನೂ ಆದ ವ್ರತಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ೧೧ನೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೌಶೀನ ಧಾರಿಯಾದ ಐಲಕನೆಂದೂ ಕೌಶೀನ ಮತ್ತು ಖಂಡವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಕ್ಷುಲ್ಲಕನೆಂದೂ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಮೊದಮೊದಲಿನ ನೆಲೆಗಳ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮೇಲು ಮೇಲಿನ ನೆಲೆಗಳ ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸಲೇಬೇಕು. ಪ್ರತೀಕಾರ ಮೊದಲಾಗದ ದರ್ಭಿಕ್ಷ ಉಪಸರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಅಪತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಮಿತ್ರ ಭಾವವನ್ನೂ ಶರೀರಮವಕಾರವನ್ನೂ ಆಹಾರನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶರೀರತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲೇಖನಾವ್ರತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದೂ ಶ್ರಾವಕನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ.

೬ ಮಹಾವ್ರತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಕಷಾಯಗಳ ಉಪಶಮದಿಂದಲೂ ಸಂಜ್ವಲನ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಕಷಾಯಗಳ ಮತ್ತು ಹಾಸ್ಯಾದಿ ನವನೋಕಷಾಯಗಳ ಉದಯದಿಂದಲೂ ಹಿಂಸಾನ್ಯತಸ್ತೇಯಾಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಸಕಲಚಾರಿತ್ರ-ಅಹಿಂಸಾದಿಮಹಾವ್ರತವುಂಟಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ "ಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯತಗುಣಸ್ಥಾನ" ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದುಃಸ್ವಪ್ನ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಮಾದಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಯಾದವನಿಗೆ ಮಹಾವ್ರತಿಯೆಂದೂ ದಿಗಂಬರಯತಿಯೆಂದೂ ನಿಗ್ರಂಥನೆಂದೂ ಮುನಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಈ ನಿಗ್ರಂಥಮುನಿಯು ೨೮ ಮೂಲಗುಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರಬೇಕು. ಅವುಗಳಾವುವೆಂದರೆ :- ೧ ಅಹಿಂಸಾಮಹಾವ್ರತ. ೨ ಸತ್ಯಮಹಾವ್ರತ. ೩ ಅಶೌರ್ಯಮಹಾವ್ರತ. ೪ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮಹಾವ್ರತ. ೫ ಪರಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗಮಹಾವ್ರತ. ೬ ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ. ೭ ಭಾಷಾ ಸಮಿತಿ. ೮ ಏಷಣಸಮಿತಿ. ೯ ಆದಾನ ನಿಕ್ಷೇಪಣಸಮಿತಿ. ೧೦ ವ್ಯುತ್ಸರ್ಗ

ಸಮಿತಿ. ೧೦+೫ ಸ್ವರ್ಶನ, ರಸನ, ಫ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷುಃ, ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆಂಬ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಗ್ರಹ. ೧೫+೬ ಸಾಮಾನ್ಯಿಕ ಸ್ವವನ ವಂದನಾ ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ (ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ದೋಷವನ್ನು ಬಿಡುವುದು) ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಮುಂದೆ ದೋಷವುಂಟಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವುದು) ಕಾರ್ಯೋತ್ಸರ್ಗ (ನಿಯಮಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರಮಮತ್ವವನ್ನು ಬಿಡುವುದು) ೨೨ ಲೋಚ. ೨೩ ನಗ್ನತ್ವ. ೨೪ ಆಸ್ನಾನ. ೨೫ ಭೂಶಯನ, ೨೬ ಅದಂತಧಾವನ. ೨೭ ಸ್ಥಿತಿಭೋಜನ (ನಿಂತುಕೊಂಡು ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು) ೨೮ ಏಕಭೋಜನ. ಮುಂದಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಮಹಾವ್ರತಿಗಳೆಂದೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮರೆಂದೂ ತೀರ್ಯಬೇಕು. ೭ ಸಂಜ್ವಲನ ಕಷಾಯ ಚಿತ್ರಪ್ಪಯಂ ನವನೋಕಷಾಯಂ ಇವುಗಳ ಮಂದೋದಯದಿಂದ ಪ್ರಮಾದ ರಹಿತವೂ ಸಕಲವ್ರತಗುಣಶೀಲ ಸಹಿತವೂ ಆದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ತತ್ತ್ವಭಾವನೆಯುಂಟಾಗುವುದು ; ಅದಕ್ಕೆ "ಅಪ್ರಮತ್ತಸಂಯತ ಗುಣಸ್ಥಾನ" ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕರ್ಮಕ್ಷಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ತದ್ವಪ ಮೋಕ್ಷಗಾಮಿಯಾಗುವ ಜೀವದಲ್ಲಿ ನರಕತಿಯಗ್ಗೇವಾಯುಷ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಮೂರು ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ೪-೫-೬-೭ ಈ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಮ್ಯಜ್ಞಿತ್ಯಾತ್ವ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಪ್ರಕೃತಿ ಅನಂತಾನುಬಂಧಿಕೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭ ಈವಿಳು ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಂಜ್ವಲನ ಇವುಗಳ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಗಳು ೧೨, ನೋಕಷಾಯಗಳು ೯ ಈ ೨೧ ಕರ್ಮ ಭೇದಗಳ ಉಪಶಮವು ಅಥವಾ ಕ್ಷಯವು ಆಗುತ್ತ ಹೋಗುವಾಗ* ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಪರಿಣಾಮಗಳಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣವು ಏಳನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲುಂಟಾಗುವುದು. ಅದರ ಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ. ಕರಣವೆಂದು ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವದ ವಿಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮಗಳು ಪ್ರಥಮಾದಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವದ ವಿಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮಗಳೊಡನೆ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಈ ಪರಿಣಾ

* ಜಮ್ನಾ ಉಪಮಭಾವಾ | ಹೇತಿವೇಭಾವೇಹಿ ಸರಿಸಗಾ ಹೋಂತಿ || ತಮ್ನಾ ಪಥ ಮಂ ಕರಣಂ |

ಮಕ್ಕಳು "ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ೮ ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಮಯದಲ್ಲೂ ಶುದ್ಧಿಹೊಂದುವುವೂ ಅಪೂರ್ವಗಳೂ ಆದ ಪರಿಣಾಮಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ; ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ; ಸಮಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾನಾ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಾದೃಶ್ಯವೂ ವೈಸಾದೃಶ್ಯವೂ ಇರುತ್ತವೆ; ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ † "ಅಪೂರ್ವ ಕರಣಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರ ಕಾಲವೂ ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ. ೯ನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಮಯಗಳಿರುತ್ತವೋ ಅಷ್ಟೇ ಪರಿಣಾಮಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಅತಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಧ್ಯಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕರ್ಮವೆಂಬ ವನವನ್ನು ಸುಡತಕ್ಕುವುಗಳಾಗಿವೆ. ಭಿನ್ನ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸಾದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಮಾನಸಮಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸಾದೃಶ್ಯವಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ * "ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧ ನಿಂದ್ರಾನಿದ್ರಾ, ೨ ಪ್ರಚಲಾಪ್ರಚಲಾ ೩ ಸ್ಥಾನಗೃಹ್ಯಿ ೪ ನರಕಗತಿ ೫ ತೀರ್ಯಗ್ಗತಿ ೬ ಏಕೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ ೭ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ ೮ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ ೯ ಚತುರ್ದ್ರಿಯಜಾತಿ ೧೦ ನರಕಗತಿಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ್ಯ ೧೧ ತೀರ್ಯಗ್ಗತಿಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ್ಯ ೧೨ ಆತಪ ೧೩ ಉದ್ಯೋತ ೧೪ ಸ್ಥಾವರ ೧೫ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ೧೬ ಸಾಧಾರಣ ಈ ೧೬ ಕರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭ ನಪುಂಸಕವೇದ ಸ್ತ್ರೀವೇದ ಹಾಸ್ಯ ರತಿ ಅರತಿ ಶೋಕ ಭಯ ಜುಗುಪ್ಸಾ ಪುಂವೇದ ಸಂಜ್ವಲನ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಈ ೨೦

† ಅಂತೇಮಂಹುತಕಾಲಂ | ಗಮೇಊಣ ಅಧಾಪವತ್ತಕರಣಂ ತಂ || ಪಡಿಸಮಯಂ ಸುಜ್ಞಂತೇ || ಅಪ್ಪವತ್ತಕರಣಂ ಸಮಂ ಧ್ವಿಯಃ || ಏದಮ್ನಿ ಗುಣಟಾಣೇ | ಎಸರಿಸಮಯಾ ಟ್ಪಿಯೇಹಿ ಜೀವೇಹಿ | ಪ್ಪವಮಪತ್ಪಾಜವ್ವಾ | ಹೋಂತಿ ಅಪ್ಪವಾಹುಪರಿಣಾಮಾ || ಭಿನ್ನ ಸಮಯಾಟ್ಪಿಯೇಹಿ ದುಜೀವೇಹಿ ಊಹೋದಿಸವ್ವದಾಸರಸೋ || ಕರಣೇಹಿ ಎಕ್ತ ಸಮಯಾಟ್ಪಿಯೇಹಿ ಸರಿಸೋ ವಿವರಸೋವಾ || * ಹೋಂತಿ ಅಣಿಯಾಟ್ಪಿಕೋತೇ | ಪಡಿಸಮಯಂ ಚೈವೈವೈಕೈಪರಿಣಾಮಾ || ವಿಮಲಯರ ರ್ಪುಣಹುದವಹ- | ಸಹಾಹಿ ನದ್ಧ ಡ್ಧ ಕಮ್ವ ವಾ ||

ಕರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ೧೦ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮದ ೨೧ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ೨೦ ಕರ್ಮಭೇದಗಳು ಉಪಶಮ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯವಾಗಿ ಹತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ವಲನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಲೋಭಕರ್ಮದ ಉದಯವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ † "ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ರಂಗಿಸಿದ ಕುಸುಂಭವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಆ ರಂಗು ಕಾಣುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಲೋಭಕಷಾಯದ ಅನುಭವವಾಗುವುದು. ೧೧ ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜವನ್ನು ತೇದು ಕೆಸರುಳ್ಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿದರೆ ಆ ಕೆಸರಲ್ಲ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಮೇಲಿರುವ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಶರತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರೋವರದ ಕೆಸರಲ್ಲ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಮೇಲೆ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಆ ೨೧ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮಗಳು ಉಪಶಮ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದಂಟಾಗುವ ನಿರ್ಮಲ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ * "ಉಪಶಾಂತಕಷಾಯಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಯಾದ ಜೀವನು ಆ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ೧೨ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಕದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರಿನಂತೆಯಾವ ಪರಿಣಾಮವು ಶುದ್ಧ-ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾಗಿರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ † "ಕ್ಷೀಣ ಕಷಾಯಗುಣಸ್ಥಾನ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧ ನಿಂದ್ರಾರ್ಶನಾವರಣ ೨ ಪ್ರಚಲದರ್ಶನಾವರಣ ೩ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣ ೪ ಶ್ರುತಜ್ಞಾನಾವರಣ ೫ ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣ ೬ ಮನಃ ಪರ್ಯಯಜ್ಞಾನಾವರಣ ೭ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣ ೮ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣ ೯ ಆಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣ ೧೦ ಅವಧಿದರ್ಶನಾವರಣ ೧೧ ಕೇವಲದರ್ಶನಾವರಣ ೧೨ ದಾನಾಂತರಾಯ

† ಧುದಕೋಸುಂಭಯವತ್ತ್ವಂ | ಹೋದಿಜಹಾ ಸುಹುವರಾಯಸಂಜುತ್ತ್ವಂ ಏವಂ ಸುಹುಮಕಸಾಯೋ | ಸುಹುಮಸರಾಗೊತ್ತಿಣಾದವ್ವಾ || (ಗೋಮಟಿಸಾರ) * ಕದಕಫಲ ಜುದಜಲಂವಾ | ಸರವಿ ಸರವಾಣಿಯಂ ವ ಣಿಮ್ಮಲಯಂ || ಸಯಲೋವಸಂತಮೋಹೋ | ಉವಸಂತಕಸಾಯಾಹಿ ಹೋದಿ || † ಣಿಸ್ಸೇಸಖೀಣಮೋಹೋ | ಫರಿಯಾಮಲಭಾಯಣಾ ದಯಸಮಚಿತ್ತೋ || ಖೀಣಕಸಾಹಿ ಭಣ್ಣಿ | ಣಿಗಂಠ್ಯೋವೀಣಾಯಾಃ ||

೧೩ ಲಾಭಾಂತರಾಯ ೧೪ ಭೋಗಾಂತರಾಯ ೧೫ ಉಪಭೋಗಾಂತರಾಯ
 ೧೬ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಈ ಹದಿನಾರು ಕರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ.
 ೧೬ ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಘಾತಿಕರ್ಮಗಳಾದ ೫ ಜ್ಞಾನಾವರಣ
 ೯ ದರ್ಶನಾವರಣ ೨೮ ಮೋಹನೀಯ ೫ ಅಂತರಾಯ ಈ ೪೨ ಕರ್ಮ
 ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ೧೦೦ ಅಘಾತಿಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ೧ ನರಕಾಯುಷ್ಯ
 ೨ ತೀರ್ಯಗಾಯುಷ್ಯ ೩ ದೇವಾಯುಷ್ಯ ೪ ನರಕಗತಿ ೫ ತೀರ್ಯಗ್ಗತಿ
 ೬ ಏಕೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ ೭ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ ೮ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ ಜಾತಿ
 ೯ ಚತುರ್ದ್ರಿಯಜಾತಿ ೧೦ ನರಕಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವಿ ೧೧ ತೀರ್ಯಗ್ಗತ್ಯಾನು
 ಪೂರ್ವಿ ೧೨ ಆತಪ ೧೩ ಉದ್ಯೋತ ೧೪ ಸ್ಥಾವರ ೧೫ ಸೂಕ್ಷ್ಮ
 ೧೬ ಸಾಧಾರಣ ಈ ೧೬ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು, ಒಟ್ಟು ೬೩ ಕರ್ಮಗಳು
 ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಾಶವಾದ ನಂತರ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು
 ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೋಡವು ದೂರವಾದನಂತರ ಕಿರಣಗಳು ಹೊರಬೀಳು
 ವಂತೆ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ೧ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ೨ ಕ್ಷಾಯಿಕಜ್ಞಾನ ೩ ಕ್ಷಾಯಿಕದರ್ಶನ
 ೪ ಕ್ಷಾಯಿಕಚಾರಿತ್ರ ೫ ಕ್ಷಾಯಿಕದಾನ ೬ ಕ್ಷಾಯಿಕಲಾಭ ೭ ಕ್ಷಾಯಿಕಭೋಗ
 ೮ ಕ್ಷಾಯಿಕೋಪಭೋಗ ೯ ಕ್ಷಾಯಿಕಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ನವಕೇವಲಬಿಡಿಗಳು ಅಭಿ
 ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಪರವಸ್ತುಗಳ
 ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮದಲ್ಲುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ
 ಆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕೇವಲಿಯೆಂದೂ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದೂ ಜಿನನೆಂದೂ ಶರೀರ-ಕಾಯ
 ಯೋಗಸಹಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಯೋಗಿಕೇವಲಿಯೆಂದೂ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗೆ
 *“ಸಯೋಗಿಕೇವಲಿಗುಣಸ್ಥಾನ” ವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ೧೪ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳ
 ಅಸ್ರವವನ್ನು ತಡೆದವನೂ ಶೀಲಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಕರ್ಮಧೂಲಿರಿಹಿತನೂ
 ಶರೀರಯೋಗರಿಹಿತನೂ ಆದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿಯೆಂದೂ ಆ
 ಅವಸ್ಥೆಗೆ †“ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿಗುಣಸ್ಥಾನ” ವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಗುಣಸ್ಥಾನದ

* ಕೇವಲಜ್ಞಾನದಿವಾಯರ | ಕಿರಣಕಲಾವಪ್ಪಣಾಸುಯಜ್ಞಾಣೋ || ಇವಕೇ
 ವಲಲದ್ಗುಮ | ಸುಜನಿಯಪರವಪ್ಪವವಿಸೋ || ಅಸಹಾಯಜ್ಞಾನದಂಸಣ | ಸು
 ಓ ಇದಿ ಕೇವಲೀಹು ಜೋಗೇಣ || ಜುತೋತ್ತಿ ಸಜೋಗಿಜೋ || ಅಣಾಣಸಹಾರಿಸೇ
 ಉತೋ || † ಸೀಲೇಸುಂಸಪತೋ || ನೆರುದ್ಧಣಿಸ್ಸೇ ಆಸವೋಜೇವೋ || ಕಮ್ಪರಯ
 ವಿಪ್ಪಮುಕೋ | ಗಯಜೋಗೋ ಕೇವಲೀ ಮೋದಿ || (ಗೋಮಟಸಾರ ಜೀವಕಾಂಡ)

ಉಪಾಂತ್ಯಸಮಯದಲ್ಲಿ ೧ ವೇದನೀಯವೊಂದೆ. ೨ ದೇವಗತಿ. ೩ ಔದಾರಿಕ
 ಶರೀರ. ೪ ವೈಕ್ರಿಯಕ ಶರೀರ. ೫ ಆಹಾರಕ ಶರೀರ. ೬ ತೈಜಸಶರೀರ.
 ೭ ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ. ೮ ಔದಾರಿಕಶರೀರಬಂಧನ. ೯ ವೈಕ್ರಿಯಕ ಶರೀರ
 ಬಂಧನ. ೧೦ ಆಹಾರಕಶರೀರಬಂಧನ. ೧೧ ತೈಜಸಶರೀರಬಂಧನ. ೧೨
 ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಬಂಧನ. ೧೩ ಔದಾರಿಕ ಶರೀರಸಂಘಾತ. ೧೪ ವೈಕ್ರಿಯಕ
 ಶರೀರ ಸಂಘಾತ. ೧೫ ಆಹಾರಕ ಶರೀರಸಂಘಾತ. ೧೬ ತೈಜಸಶರೀರ
 ಸಂಘಾತ. ೧೭ ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಸಂಘಾತ. ೧೮ ಸಮಚೆತುರಸ್ಸುಸಂಸ್ಥಾನ.
 ೧೯ ನ್ಯೂಗೋಧಪರಿಮಂಡಲಸಂಸ್ಥಾನ. ೨೦ ಸ್ವಾತಿಪಂಸ್ಥಾನ. ೨೧ ಕುಬ್ಜ
 ಸಂಸ್ಥಾನ. ೨೨ ವಾಮನಸಂಸ್ಥಾನ. ೨೩ ಹುಂಡೆಸಂಸ್ಥಾನ. ೨೪ ಔದಾರಿಕ
 ಶರೀರಾಂಗೋಪಾಂಗ. ೨೫ ವೈಕ್ರಿಯಕ ಶರೀರಾಂಗೋಪಾಂಗ. ೨೬ ಆಹಾರಕ
 ಶರೀರಾಂಗೋಪಾಂಗ. ೨೭ ವಜ್ರವ್ಯಪಭನಾರಾಚಸಂಹನನ. ೨೮ ವಜ್ರ
 ನಾರಾಚಸಂಹನನ. ೨೯ ನಾರಾಚಸಂಹನನ. ೩೦ ಅರ್ಧನಾರಾಚಸಂಹನನ.
 ೩೧ ಕೀಲಿತಸಂಹನನ. ೩೨ ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾಸ್ತಪಾಟಿಕಾಸಂಹನನ. ೩೩+೫
 ಪ್ರಶಸ್ತಾಪ್ರಶಸ್ತಶ್ಲೇತ, ಪೀತ, ಹರಿತ, ಅರುಣ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಗಳು.
 ೩೪ ಸುಗಂಧ. ೩೯ ದುರ್ಗಂಧ. ೪೦+೫ ಪ್ರಶಸ್ತಾಪ್ರಶಸ್ತತಿಕ್ತ, ಕಟು,
 ಕಷಾಯ, ಅಮ್ಲ, ಮಧುರ ರಸಗಳು. ೪೫ ಮೃದು. ೪೬ ಕರ್ಕಶ.
 ೪೭ ಗುರು. ೪೮ ಲಘು. ೪೯ ಶೀತ. ೫೦ ಉಷ್ಣ. ೫೧ ಸ್ನಿಗ್ಧ. ೫೨
 ರೂಕ್ಷ. ೫೩ ದೇವಗತಿಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ್ಯ. ೫೪ ಅಗುರುಲಘು.
 ೫೫ ಉಪಘಾತ. ೫೬ ಪರಘಾತ. ೫೭ ಉಚ್ಚಾಸ್ವ. ೫೮ ಪ್ರಶಸ್ತವಿಹಾ
 ಯೋಗತಿ. ೫೯ ಅಪ್ರಶಸ್ತ ವಿಹಾಯೋಗತಿ. ೬೦ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕ. ೬೧
 ಪ್ರತ್ಯೇಕಶರೀರ. ೬೨ ಸ್ಥಿರ. ೬೩ ಅಸ್ಥಿರ. ೬೪ ಶುಭ. ೬೫ ಅಶುಭ.
 ೬೬ ದಂಭಗ. ೬೭ ಸುಸ್ವರ. ೬೮ ದುಸ್ವರ. ೬೯ ಅನಾದೇಯ. ೭೦
 ಆಯಶ್ಚೀರ್ತಿ. ೭೧ ನಿರ್ಮಾಣ. ೭೨ ನೀಚಗೋತ್ರ ಈ ೭೨ ಕರ್ಮಗಳೂ
 ಅಂತ್ಯಸಮಯದಲ್ಲಿ ೧ ಉಳಿದ ವೇದನೀಯ. ೨ ಮನುಷ್ಯಾಯುಷ್ಯ. ೩
 ಮನುಷ್ಯಗತಿ. ೪ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ. ೫ ಮನುಷ್ಯಗತಿಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನು
 ಪೂರ್ವ್ಯ. ೬ ತ್ರಸ. ೭ ಬಾದರ. ೮ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕ. ೯ ಸುಭಗ. ೧೦
 ಆದೇಯ. ೧೧ ಯಶ್ಚೀರ್ತಿ. ೧೨ ತೀರ್ಥಕರತ್ವ. ೧೩ ಉಚ್ಚಗೋತ್ರ
 ಈ ೧೩ ಕರ್ಮಗಳೂ ನಾಶವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಕರ್ಮಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿರುವ ಜೀವಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಜೀವ ಸಮಾಸ ಮಾರ್ಗಣಾಸ್ಥಾನ ಗುಣಸ್ಥಾನ ಇವುಗಳಿಂದ $೧೪ \times ೩ = ೪೨$ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಕರ್ಮಪಾಶವನ್ನು ಕತ್ತೊಗೆದ ಶುದ್ಧಜೀವಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತವೆಯೆಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ||೧೩||

೮ ಸಿದ್ಧತ್ವ ಮತ್ತು ೯ ಊರ್ಧ್ವಗಮನತ್ವ ವರ್ಣನೆ.

ಣಿಕ್ಕಮ್ಮಾ ಅಟ್ಟಿಗುಣಾ | ಕಿಂಚೂಣಾ ಚರಮದೇಹದೋ ಸಿದ್ಧಾ |
ಲೋಯಗ್ಗಿ ದಿವಾ ಣಿಚ್ಚಾ | ಉಪ್ಪಾದವವಿಹಿಸಂಜುತ್ವಾ ||೧೪||

ನಿಷ್ಕರ್ಮಾಣೋಷ್ಟಗುಣಾಃ | ಕಿಂಚಿದೂನಾಶ್ಚ ರಮದೇಹತಸ್ಸಿದ್ಧಾಃ |
ಲೋಕಾಗ್ರಸ್ತು ತಾ ನಿತ್ಯಾ | ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಯುಕ್ತಾಃ ||೧೪||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :— ಣಿಕ್ಕಮ್ಮಾ-ದ್ರವ್ಯಭಾವಕರ್ಮಗಳಿಂದಗಲಿದವರು. ಅಟ್ಟಿಗುಣಾ-ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು. ಚರಮದೇಹದೋ-ಕೊನೆಯ ಶರೀರದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಕಿಂಚೂಣಾ-ಸ್ವಲ್ಪ ನ್ಯೂನವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವರು. ಲೋಯಗ್ಗಿ ದಿವಾ-ಲೋಕದ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವವರು. ಣಿಚ್ಚಾ-ನಿತ್ಯರು. ಉಪ್ಪಾದವವಿಹಿ - ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಂದ. ಸಂಜುತ್ವಾ-ಕೂಡಿರುವವರು. ಸಿದ್ಧಾ-ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಆತ್ಮರುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಿರಾತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ಮೂರು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಸುಖದಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನೂ ದೇಹ ಮೊದಲಾದ ಭಿನ್ನವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದಭಾವನೆಯುಳ್ಳವನೂ ಅಂದರೆ ಶರೀರಾದಿಗಳೇ ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನೂ ಬಹಿರಾತ್ಮನು. ಇಂದ್ರಿಯಸುಖದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸುಖದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನೂ ಶರೀರಾದಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ನಿಜಶುದ್ಧಾತ್ಮನನ್ನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನೂ ಅಂತರಾತ್ಮನು. ಸಂಪೂರ್ಣವೂ ನಿರ್ಮಲವೂ ಆದ ಕೇವಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲೋಕಾರಾತ್ಮನು. ಸಂಪೂರ್ಣವೂ ನಿಜಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನುಭವದಿಂದಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯಸುಖ ಲೋಕವನ್ನರಿವವನೂ ನಿಜಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನುಭವದಿಂದಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯಸುಖ ಸಂತೃಪ್ತನೂ ಆಗಿರುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನು. ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಗಳು ಜಘನ್ಯಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಭಾವದಿಂದ ಬಹಿರಾತ್ಮರೆಂದೂ

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಗಳು ಅಂತರಾತ್ಮರೆಂದೂ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವರ್ತಿಗಳೂ ಮುಕ್ತರಾದ ಸಿದ್ಧರೂ ಪರಮಾತ್ಮರೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಿರಾತ್ಮವು ಹೇಯವಾದುದು. ಅಂತರಾತ್ಮವು ಪರಮಾತ್ಮವಸ್ಥೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದೂ ಪರಮಾತ್ಮವೂ ಉಪಾದೇಯಗಳು.

ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳು ಜ್ಞಾನಾವರಣ, ದರ್ಶನಾವರಣ. ವೇದನೀಯ, ಮೋಹನೀಯ, ಆಯುಷ್ಯ, ನಾಮ, ಗೋತ್ರ, ಅಂತರಾಯಗಳೆಂಬ ಎಂಟು ಕರ್ಮಪಾಶಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವರೂ ೧ ನಿಜಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಶ್ರದ್ಧಾನರೂಪವಾದ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ೨ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವಿಷಯಗಳನ್ನರಿವ ಕ್ಷಾಯಿಕಜ್ಞಾನ, ೩ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಾಲೋಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಕ್ಷಾಯಿಕದರ್ಶನ, ೪ ಅನಂತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಖೇದಾಭಾವರೂಪವಾದ ಕ್ಷಾಯಿಕವೀರ್ಯ-ಶಕ್ತಿ, ೫ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ, ೬ ಒಂದು ದೀಪದ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೀಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶದ ಸಮಾವೇಶವಾಗುವಂತೆ ಒಬ್ಬ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಯಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಕರವ್ಯತಿಕರ ದೋಷವಿಲ್ಲದ ಅನಂತಸಿದ್ಧಾತ್ಮರಿಗೆ ಅವಕಾಶದಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯ ರೂಪವಾದ ಕ್ಷಾಯಿಕಾವಗಹನ, ೭ ಲೋಹಪಿಂಡದಂತೆ ಗುರುತ್ವವೂ ಎಕ್ಕದ ಹತ್ತಿಯಂತೆ ಲಘುತ್ವವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕ್ಷಾಯಿಕಾಗುರುಲಘುತ್ವ, ೮ ಅನಂತಸುಖರೂಪವಾದ ಕ್ಷಾಯಿಕಾವ್ಯಾಬಾಧ ಈ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನಾವರಣ, ದರ್ಶನಾವರಣ, ವೇದನೀಯ, ಮೋಹನೀಯ, ಆಯುಷ್ಯ, ನಾಮ, ಗೋತ್ರ, ಅಂತರಾಯ, ಈ ಎಂಟು ಕರ್ಮಗಳ ನಾಶದಿಂದ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ಷಾಯಿಕಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ಅವ್ಯಾಬಾಧ, ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ಅವಗಹನ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ, ಆಗುರುಲಘುತ್ವ, ವೀರ್ಯ ಈ ಎಂಟು ವಿಶೇಷಗುಣಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆಂದು ಭಾವವು. ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಅಂತ್ಯಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರಾಂಗೋಪಾಂಗನಾಮಕರ್ಮವು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾತ್ಮರು ಆ ಕೊನೆಯ ಶರೀರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಮನುಷ್ಯನ

ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವೂ ಕುಂಬಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಹಸಿಮಣ್ಣಿನ ಮಡಕೆಯೂ ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನಾನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಕೋಚವಿಸ್ತಾರವಾಗುವಂತೆಯೂ ಅವರು ಕೈಬಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ಅನಾದಿಕರ್ಮಪರಂಪರೆಯಿಂದಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮನು ಶರೀರಾನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಕೋಚ ವಿಸ್ತಾರತ್ವವನ್ನೂ ಶರೀರಾಭಾವದಲ್ಲಿ ಯಥಾಸ್ಥಿತರೂಪವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಸಂಕೋಚ ವಿಸ್ತಾರಗಳು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವಗುಣಗಳಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಯು ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರದಂತೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೂ, ಮಣ್ಣಿನ ಲೇಪದಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೋರೆಯಕಾಯಿಯಂತೆ ಕರ್ಮ ಸಂಬಂಧವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಹರಳಿನ ಬೀಜದಂತೆ ಕರ್ಮ ಬಂಧನದ ನಾಶದಿಂದಲೂ ದೀಪದ ಶಿಖೆಯಂತೆ ಊರ್ಧ್ವಗಮನಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಲೋಕದ ತುಟ್ಟತುದಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಗಮನ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು ಲೋಕದ ಹೊರಗೆ-ಅಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಊರ್ಧ್ವಗಮನಸ್ವಭಾವವಿದ್ದರೂ ಲೋಕದ ತುದಿಯಿಂದಾಚೆಗೆ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನು ಹೋಗದೆ ಅಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಮುಕ್ತಾತ್ಮನು ಪುನಃ ಭವ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವು. ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನಿತ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಮುಕ್ತಾತ್ಮ-ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗುರುಲಭಾತ್ಮಗುಣದಲ್ಲಿ ೧ ಅನಂತಭಾಗಹಾನಿ ೨ ಅಸಂಖ್ಯಾತಭಾಗಹಾನಿ ೩ ಸಂಖ್ಯಾತಭಾಗಹಾನಿ ೪ ಸಂಖ್ಯಾತಗುಣಹಾನಿ ೫ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗುಣಹಾನಿ ೬ ಅನಂತಗುಣಹಾನಿ. ೧ ಅನಂತಭಾಗವೃದ್ಧಿ ೨ ಅಸಂಖ್ಯಾತಭಾಗವೃದ್ಧಿ ೩ ಸಂಖ್ಯಾತಭಾಗವೃದ್ಧಿ ೪ ಸಂಖ್ಯಾತಗುಣವೃದ್ಧಿ ೫ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗುಣವೃದ್ಧಿ ೬ ಅನಂತಗುಣವೃದ್ಧಿ ಈ ಆರಾರು ಹಾನಿವೃದ್ಧಿಗಳಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯ ತಕ್ಕ ವಸ್ತುವು ಯಾವ ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿನಾಶರೂಪಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೋ ಆದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ನಿರಿಚ್ಛಕ ಜ್ಞಾನವೂ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ನಾಶ ಸಿದ್ಧಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶ ಧ್ರುವತ್ವ-ನಿತ್ಯತ್ವ ಈ ಗುಣಗಳೂ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತ

ವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾದುದು. ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವಸ್ತುತ್ವ ಪ್ರಮೇಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ ||೧೪|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಜೀವದ್ರವ್ಯ ವರ್ಣನೆಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು ||

ಅಜೀವದ್ರವ್ಯವರ್ಣನೆ.

ಅಜ್ಜೀವೋ ಪುಣ ಣೇಓ | ಪುಗ್ಗಲಧನೋ ಅಧಮ್ನು ಆಯಾಸಂ ||
 ಕಾಲೋ ಪುಗ್ಗಲನುತೋ | ರೂವಾದಿಗುಣೋ ಅನುತಿ ಸೇಸಾದು ||
 ಅಜೀವಃ ಪುನರ್ಜ್ಞೇಯಃ | ಪುದ್ಗಲೋ ಧರ್ಮೋಧರ್ಮ ಆಕಾಶಂ |
 ಕಾಲಃ ಪುದ್ಗಲೋ ಮೂರ್ತಃ | ರೂಪಾದಿಗುಣೋಮೂರ್ತಯಃ ಶೇಷಾಸ್ತು ||೧೫||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ—ಪುಗ್ಗಲ-ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೂ, ಧರ್ಮೋ-ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೂ, ಅಧಮ್ನು-ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೂ, ಆಯಾಸಂ-ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯವೂ, ಕಾಲೋ-ಕಾಲದ್ರವ್ಯವೂ, ಅಜ್ಜೀವೋ-ಅಜೀವದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು, ಣೇಓ-ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವು, ಪುಣ-ಮತ್ತೆ, ಪುಗ್ಗಲ-ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವು, ರೂವಾದಿಗುಣೋ-ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲ, ಮುತೋ-ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯವೆಂದು, ಣೇಓ-ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದು, ದು-ಮತ್ತೆ, ಸೇಸಾ-ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಅನುತಿ-ಅಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು, ಣೇಓ-ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಸಮಸ್ತ ದ್ರವ್ಯಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕೇವಲದರ್ಶನ ಇವೆರಡು ಆತ್ಮನ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗಗಳಾಗಿಯೂ ಮತಿ ಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃಪರ್ಯಾಯ ಜ್ಞಾನಗಳು ಅಶುದ್ಧೋಪಯೋಗಗಳಾಗಿಯೂ ಇವೆ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪವಾದ ಸುಖ ದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ ಫಲಚೇತನವೆಂದೂ ಮತಿಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಅಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಪಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೂ ರಾಗದ್ವೇಷರೂಪವಾದ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೂ ಕರ್ಮಚೇತನವೆಂದೂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಚೇತನವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಚೇತನಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಜೀವ ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಅಜೀವದ್ರವ್ಯವು ಪುದ್ಗಲ

ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಐದುಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರಣಗಲನ (ಸೇರುವುದು ಬೇರೆಯಾಗುವುದು) ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಗಮನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಾಲದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೆಂದು ರೂಪ ರಸ ಗಂಧ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಆ ರೂಪಾದಿಗುಣಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಅಮೂರ್ತ ದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳ ವಿಶೇಷ ವರ್ಣನೆಯು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯಗಳಿಂದಾಗುವುದು ||೧೫||

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ವಿಭಾವವ್ಯಂಜನಪರ್ಯಾಯ ವರ್ಣನೆ

ಸದ್ವೋ ಬಂಧೋ ಸುಹುನೋ | ಥೂಲೋಸಂತಾಣಭೇದತಮಂ ಛಾಯಾ ||
 ಉಜ್ಜೋದಾದವಸಹಿಯಾ | ಪುಗ್ಗಲದವ್ವಸ್ಸ ಸಜ್ಜಾಯಾ ||೧೬||
 ಶಬ್ದೋ ಬಂಧಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ | ಸ್ಥೂಲಃ ಸಂಸ್ಥಾನಭೇದ ತಮಶ್ಚಾಯಾ ||
 ಉದ್ಯೋತಾತಪಸಹಿತಾಃ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಸ್ಯಪರ್ಯಾಯಾಃ ||೧೭||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ—ಸದ್ವೋ—ಶಬ್ದವು. ಬಂಧೋ—ಬಂಧವು. ಸುಹುನೋ—ಸೂಕ್ಷ್ಮವು. ಥೂಲೋ—ಸ್ಥೂಲವು. ಸಂತಾಣ—ಸಮಚತುರಸ್ರ ನೈಗ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಥಾನ—ಆಕಾರವು. ಭೇದ—ಗೋಧಿಯಚೂರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಭೇದವು. ತಮ—ಕತ್ತಲೆಯು. ಛಾಯಾ—ನೆರೆಳು. ಉಜ್ಜೋದ—ಬೆಳದಿಂಗಳು ಮೊದಲಾದ ಬೆಳಕು. ಆದವ—ಬಿಸಿಲು, ಇವುಗಳೊಡನೆ. ಸಹಿಯಾ—ಕೂಡಿರುವುವು. ಪುಗ್ಗಲದವ್ವಸ್ಸ—ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ. ಪಜ್ಜಾಯಾ—ಪರ್ಯಾಯಗಳಾಗಿವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಶಬ್ದವು ಭಾಷಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಅಭಾಷಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಭಾಷಾತ್ಮಕಶಬ್ದವು ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಅನಕ್ಷರಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತನಾಡುವ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಭಾಷೆಯೆಂದೂ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ತಿಯಗ್ನೀವೆಗಳ ಭಾಷೆಗೂ ಸರ್ವಜ್ಞರ ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿಗೂ ಅನಕ್ಷರಾತ್ಮಕಭಾಷೆಯೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅಭಾಷಾತ್ಮಕಶಬ್ದವೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವೆಂದೂ ವೈಸ್ರಸಿಕವೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಯೋಗ ಜನ್ಯವಾದ ವೀಣಾದಿಗಳ ತತವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ದೋಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ವಿತತವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ತಾಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಘನವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸುಷಿರವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಸ್ವಭಾವಜನ್ಯವಾದ ಮೇಘಧ್ವನಿ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೈಸ್ರಸಿಕಶಬ್ದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಬಂಧವೆಂದರೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರ್ಥವು. ಇದು ಗೃಹ, ಘಟಿ, ಜೀವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಬಂಧ ಮೊದಲಾಗಿ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿದೆ. ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿಗಿಂತ ನಿಂಬೆಯಹಣ್ಣು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ನಿಂಬೆಯಹಣ್ಣಿಗಿಂತ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಸಮಚತುರಸ್ರ, ನೈಗ್ರೋಧ, ಸ್ವಾತಿ, ಕುಬ್ಜ, ವಾಮನ, ಹುಂಡಗಳೆಂದು ಆರುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಸೇರಿರುವ ವಸ್ತುವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಗವಾಶ್ವಾದಿ ಜಾತಿವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಭೇದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಕತ್ತಲೆಗೆ ತಮವೆಂದೂ ನೆರೆಳಿಗೆ ಛಾಯೆಯೆಂದೂ ಚಂದ್ರಕಿರಣಾದಿ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋತವೆಂದೂ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಆತಪವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದವೆಲ್ಲವೂ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ಪರ್ಯಾಯ ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥಾರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಭಾವವು. ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದ ಗುಣವೆಂದೂ ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆಕಾಶವು ಅಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಗೋಚರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ಅದರ ಗುಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಅಮೂರ್ತವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಗೋಚರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಬ್ದವು ಸ್ಥೂಲಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಹತವಾಗುವುದೂ ಒಂದು ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದರೆ ಆ ಶಬ್ದವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇಳಿಸುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವಿಸಿದ್ದು

ವಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದವು ಅಮೂರ್ತವಾದ ಆಕಾಶದ ಗುಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಾಳಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಗೂ ತಡೆಗೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದ ಗುಣವಲ್ಲವು. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೇ ಶಬ್ದ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಿಂದ ಅದು ಪುದ್ಗಲ-ಜಡದ್ರವ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತೆ.

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವು ಅಣುವೆಂದೂ ಸ್ಕಂಧವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ವಿಭಾಗವಾಗುವುದಕ್ಕೆವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜಡವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಣುವೆಂದೂ ಅಂತಹ ಅಣುಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಸ್ಕಂಧವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಿಗ್ಧರೂಕ್ಷಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಣುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧಯೋಗ್ಯತೆಯಿದೆ. ಎರಡು ಭಾಗ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಅಥವಾ ರೂಕ್ಷ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅಣುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ಸಜಾತೀಯ ಅಥವಾ ವಿಜಾತೀಯ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅಣುವಿನೊಡನೆ ಬಂಧವಾಗುವುದು. ಒಂದು ಭಾಗ-ಜಘನ್ಯ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅಣುವಿಗೆ ಬೇರೆ ಅಣುಗಳೊಡನೆ ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಎರಡೆರಡು ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಅಣುಗಳಿಗೆ ಬಂಧವಿದೆ. ಸ್ಕಂಧವು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಅಣುವಾಗುವುದು. ಅಣುಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ಕಂಧವು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ಕಂಧವಾಗುವುದು. ಸ್ಕಂಧದಿಂದಲೂ ಸ್ಕಂಧೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂದರ್ಥವು ||೧೭||

ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವರ್ಣನೆ.

ಗಣಪರಿಣಯಾಣ ಧರ್ಮೋ | ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾಣ ಗಮನಸಹಯಾರೀ ||
ತೋಯಂ ಜಹ ಮಚ್ಯಾಣಂ | ಅಚ್ಚಂತಾಣೇವ ಸೋಣೇಈ ||೧೭||

ಗತಿಪರಿಣತಾನಾಂ ಧರ್ಮಃ | ಪುದ್ಗಲಜೀವಾನಾಂ ಗಮನಸಹಕಾರೀ ||
ತೋಯಂ ಯಥಾ ಮತ್ಸಾನಾಂ | ಅಗಚ್ಚತಾಂ ನೈವ ಸ ನಯತಿ ||೧೭||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ— ಗಣಪರಿಣಯಾಣ-ಗಮನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತಗಳಾದ. ಮಚ್ಯಾಣಂ-ಮಿಾನುಗಳಿಗೆ. ತೋಯಂ-ನೀರು. ಜಹ-ಹೇಗೆ. ಗಮನ ಸಹಯಾರೀ-ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿಯೋ. (ತಹ-ಹಾಗೆ.) ಗಣಪರಿಣ ಯಾಣ-ಗಮನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತಗಳಾದ. ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾಣ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೂ

ಜೀವಗಳಿಗೂ. ಧರ್ಮೋ-ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು. ಗಮನಸಹಯಾರೀ-ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೋ-ಆ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು. ಅಚ್ಚಂತಾ-ಗಮನ ದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತಗಳಾಗದಿರುವ. ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾಣ-ಪುದ್ಗಲಗಳನ್ನೂ ಜೀವ ಗಳನ್ನೂ. ಣೇವಣೇಈ-ಸಂಚಾರಮಾಡಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ— ಸಂಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉದ್ಯುಕ್ತಗಳಾದ ಮಿಾನುಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ನೀರು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೃದ್ಧಮನುಷ್ಯನ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ದೊಣ್ಣೆ-ಕೋಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೀರು ಮಿಾನುಗಳನ್ನೂ ಕೋಲು ವೃದ್ಧನನ್ನೂ ತಾವಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ನೀರೂ ಕೋಲೂ ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನಕಾರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತಗಳಾದ ಜೀವಗಳ ಮತ್ತು ಪುದ್ಗಲಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ತಾನಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ ಸೀನಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ನೀರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಿಾನುಗಳು ಹೇಗೆ ಸಂಚಾರಮಾಡ ಲಾರವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜೀವಪುದ್ಗಲಗಳಂಸಂಚಾರಮಾಡ ಲಾರವೆಂದು ಭಾವವು.

ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ ಸುದೈವವೆಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥ ವಲ್ಲವು. ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೆಂಬುದು ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಖಂಡವೂ ಅಮೂರ್ತವೂ ಆದ ಒಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು. ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಾಸಂಭವ (ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ) ಎಂಬ ಹೇತು-ಸಾಧನದಿಂದ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಸಾಧ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆಗಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ||೧೭||

ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವರ್ಣನೆ

ಶಾಣಜುದಾಣ ಅಧರ್ಮೋ | ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾಣ ಶಾಣಸಹಯಾರೀ ||
ಛಾಯಾ ಜಹ ಸಹಿಯಾಣಂ | ಗಚ್ಚಂತಾಣೇವ ಸೋ ಧರಈ ||೧೮||
ಸ್ಥಾನಯತಾನಾಮಧರ್ಮಃ | ಪುದ್ಗಲಜೀವಾನಾಂ ಸ್ಥಾನಸಹಕಾರೀ ||
ಛಾಯಾ ಯಥಾ ಪಥಿಕಾನಾಂ | ಗಚ್ಚತಾಂ ನೈವ ಸ ಧರತಿ ||೧೮||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ—ಛಾಯಾ-ಮರದ ನೆರಳು. ತಾಣಜುದಾಣ-ಸ್ಥಾನ ಯುಕ್ತರಾದ. ಪಟಿಯಾಣಂ-ಮಾರ್ಗಸಂಚಾರಿಗಳಿಗೆ. ಜಹ-ಹೇಗೆ. ತಾಣ ಸಹಯಾರೀ-ಸ್ಥಿತಿ (ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ)ಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆಯೋ. (ತಹ-ಹಾಗೆ.) ತಾಣಜುದಾಣ-ಸ್ಥಾನಯುಕ್ತರಾದ. ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾಣ-ಪುದ್ಗಲಗಳಿಗೂ ಜೀವ ಗಳಿಗೂ. ಅಧರ್ಮೋ-ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು. ತಾಣಸಹಯಾರೀ-ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೋ-ಆ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು (ನೆರಳೂ) ಗಚ್ಚಂತಾ-ಗಮನಮಾಡುತ್ತಿರುವ. ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾಣ-ಪುದ್ಗಲಗಳನ್ನೂ ಜೀವಗಳನ್ನೂ (ಪಟಿಯಾಣಂ - ಮಾರ್ಗಸಂಚಾರಿಗಳನ್ನೂ) ಕೇವಧರಕು-ತಡೆದಿರಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಬೀಸಗೆಯ ಬಿಸಲಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಪಯಾಣಿಕರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮರದನೆರಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಸಂಚರಿಸುವವರನ್ನು ತಡೆದಿರಿಸುವುದಿಲ್ಲವು. ಅದು ಉದಾಸೀನಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತಗಳಾದ ಪುದ್ಗಲಗಳ ಮತ್ತು ಜೀವಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಚರಿಸುವವುಗಳನ್ನು ತಡೆದಿರಿಸುವುದಿಲ್ಲವು. ಈ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೂ ಉದಾಸೀನ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೆಂದರೆ ದುರದೃಷ್ಟವೆಂದಾಗಲಿ ಪಾಪವೆಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವಲ್ಲವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯದಂತೆ ಈ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯವೂ ಒಂದು ಅಖಂಡವೂ ಆಮೂರ್ತವೂ ಆದ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು. ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಾಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ್ಯಸಂಭವ (ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ) ಎಂಬ ಹೇತು-ಸಾಧನದಿಂದ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಸಾಧ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣ ದಿಂದಲೂ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ||೧೮||

ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ವರ್ಣನೆ.

ಅವಗಾಸದಾಣಜೋಗ್ಂ | ಜೀವಾದೀಣಂ ವಿಯಾಣ ಆಯಾಸಂ ||
ಜಿಣ್ಣಂ ಲೋಯಾಯಾಸಂ | ಅಲೋಯಾಯಾಸಮಿದಿ ದುವಿಹಂ ||೧೯||

ಅವಕಾಶದಾನಯೋಗ್ಂ | ಜೀವಾದೀಣಂ ವಿಜಾನೀಹ್ಯಾಕಾಶರ ||
ಜೈನಂ ಲೋಕಾಕಾಶಂ | ಅಲೋಕಾಕಾಶಮಿತ್ತಿದ್ವಿವಿಧಂ ||೧೯||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ—ಜೀವಾದೀಣಂ-ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ. ಅವಗಾಸದಾಣಜೋಗ್ಂ-ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದುದು. ಜಿಣ್ಣಂ-ಜಿನೇಶ್ವರರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ. ಆಯಾಸಂ-ಆಕಾಶವೆಂದು. ವಿಯಾಣ-ತಿಳಿ. (ಸೋ-ಅದು.) ಲೋಯಾಯಾಸಂ-ಲೋಕಾಕಾಶವೆಂದೂ. ಅಲೋ ಯಾಯಾಸಂ-ಅಲೋಕಾಕಾಶವೆಂದೂ. ಇದಿ-ಹೀಗೆ. ದುವಿಹಂ-ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಕಾಲ ಈ ಐದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದು ಜಿನೇಶ್ವರ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯವು. ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಭಾವವು. ಇಂತಹ ಆಕಾಶವು ಲೋಕಾಕಾಶವೆಂದೂ ಅಲೋಕಾಕಾಶವೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ||೧೯||

ಧನ್ಯಾಧನ್ಯಾಕಾಲೋ | ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾ ಯ ಸಂತಿ ಜಾನದಿಯೇ ||
ಆಯಾಸೇ ಸೋ ಲೋಗೋ | ತತ್ತೋ ಪರದೋ ಅಲೋಗುತ್ತೋ ||೨೦||

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೋ ಕಾಲಃ | ಪುದ್ಗಲಜೀವಾಶ್ಚ ಸಂತಿ ಯಾವತಿ ||
ಆಕಾಶೇ ಸ ಲೋಕಃ | ತತಃಪರತ ಅಲೋಕ ಉಕ್ತಃ ||೨೦||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ—ಜಾನದಿಯೇ-ಎಷ್ಟು. ಆಯಾಸೇ-ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ. ಧನ್ಯಾಧನ್ಯಾ-ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಗಳೂ. ಕಾಲೋ-ಕಾಲದ್ರವ್ಯವೂ. ಯ-ಮತ್ತು. ಪುಗ್ಗಲಜೀವಾ-ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೂ ಜೀವದ್ರವ್ಯವೂ. ಸಂತಿ-ಇರುತ್ತವೆಯೋ. ಸೋ-ಅದು. ಲೋಗೋ-ಲೋಕಾಕಾಶವಾಗಿದೆ. ತತ್ತೋ-ಅದಕ್ಕಿಂತ. ಪರದೋ-ಅಚೆಗೆ. ಅಲೋಗುತ್ತೋ-ಅಲೋಕಾಕಾಶವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಕಾಲ ಈ ಐದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಎಷ್ಟು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟು ಆಕಾಶ ಭಾಗಕ್ಕೆ

ಲೋಕಾಕಾಶವೆಂದೂ ಅದರ ಹೊರಗಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಲೋಕಾಕಾಶವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅನಂತವೂ ವ್ಯಾಪಕವೂ ಆದ ಆಕಾಶದ ನಟ್ಟಿನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಾದ ಲೋಕವಿದೆ. ಬೂದಿ ತುಂಬಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಜಿಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುವಂತೆಯೂ ಒಂದು ದೀಪದ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೀಪದ ಪ್ರಕಾಶಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುವಂತೆಯೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಾದ ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅನಂತಜೀವಗಳೂ ಅನಂತ ಪುದ್ಗಲ ಪರಮಾಣುಗಳೂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕಾಲಾಣುಗಳೂ ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾಗುವುದು ವಿರೋಧವಲ್ಲವು. ||೨೦||

ನಿಶ್ಚಯವ್ಯವಹಾರ ಕಾಲದ್ರವ್ಯವರ್ಣನೆ

ದವ್ವಪರಿವಟ್ಟಿರೂಪೋ | ಜೋ ಸೋ ಕಾಲೋ ಹವೇಇ ನವಹಾರೋ ಪರಿಣಾನಾದೀಲಕ್ಪೋ | ವಟ್ಟಿಣಲಕ್ಪೋಯ ಪರಮಟ್ಟೋ ||೨೧||
 ದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತರೂಪಃ | ಯಃ ಸ ಕಾಲೋ ಭವೇದ್ವ್ಯವಹಾರಃ ||
 ಪರಿಣಾಮಾದಿಲಕ್ಷ್ಯಃ | ವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣಶ್ಚ ಪರಮಾರ್ಥಃ ||೨೧||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಜೋ-ಅವುದು. ದವ್ವಪರಿವಟ್ಟಿರೂಪೋ-ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪರಿವರ್ತನಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದೋ. ಸೋ-ಅದು. ಪರಿಣಾಮಾದೀಲಕ್ಪೋ-ಪರಿಣಾಮ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ವವಹಾರೋ ಕಾಲೋ-ವ್ಯವಹಾರಕಾಲವಾಗಿ. ಹವೇಇ-ಆಗುತ್ತದೆ. ಯ-ಮತ್ತು. ವಟ್ಟಿಣಲಕ್ಪೋ-ವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದು. ಪರಮಟ್ಟೋ-ಪರಮಾರ್ಥಕಾಲವಾಗಿ. ಹವೇಇ-ಆಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಕಾಲದ್ರವ್ಯವು ವ್ಯವಹಾರಕಾಲವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯ ಕಾಲವೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಜೀವಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಗಳ ನೂತನ ಪುರಾತನ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು ವ್ಯವಹಾರಕಾಲವು. ಇದು ಸಮಯ ಘಟಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತ ದಿವಸ ಪಕ್ಷ ಮಾಸ ಋತು ಅಯನ ವರ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳುಳ್ಳುದಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯವಹಾರಕಾಲವನ್ನು ಪರಿಣಾಮ, ಕ್ರಿಯಾ, ಪರತ್ವ, ಅಪರತ್ವ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜೀವ ಪುದ್ಗಲ

ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪರ್ಯಾಯ-ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೂ ಚಲನ ಗೋದೋಹನ ಪಾಕ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದೂ ದೂರ ಸಂಚಾರ ಸಮೀಪಸಂಚಾರ ಇವುಗಳಿಂದಾಗುವ ಕಾಲಭೇದಕ್ಕೆ ಪರತ್ವಾಪರತ್ವವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಹಳೆಯದು ಹೊಸದು ಗೋದೋಹನಕಾಲ ಪಾಕಕಾಲ ಶಯನಕಾಲ ವಿಹಾರಕಾಲ ದೂರಸಂಚಾರ ಕಾಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವ ಕಾಲವು ವ್ಯವಹಾರಕಾಲವೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರವು ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಕೆಳಗಿನ ಕಲ್ಲಿನಂತೆಯೂ ಚಿಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಬೆಂಕಿಯಂತೆಯೂ ತಾವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮನ-ಅವಸ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪರಿಣಮನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಗೆ “ವರ್ತನಾ” ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ವರ್ತನೆಯೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು ನಿಶ್ಚಯಕಾಲವು. ಬೆಂಕಿ ಸೌದೆ ಮೊದಲಾದ ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣದಿಂದಂಟಾದ ಅನ್ನರೂಪವಾದ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಅಕ್ಕಿಯಂತೆಯೂ ನರನಾರಕಾದಿ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಜೀವದಂತೆಯೂ ಸಮಯ ಘಟಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಅಣುದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ನಿಶ್ಚಯಕಾಲವು. ಇದು ಅನಾದಿನಿಧನವೂ ಅಮೂರ್ತವೂ ಆಗಿದೆ. ಒಂದು ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುವು ಅಂತಹ ಪರಮಾಣುವನ್ನು ದಾಂಟುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಮಯವೆಂದು ಆಗಮ ಸಂಜ್ಞೆ. ||೨೧||

ಲೋಯಾಯಾಸಪದೇಸೇ | ಎಕ್ಯೆಕ್ಯೇ ಜೇ ಠಿಯಾ ಹು ಎಕ್ಯೆಕ್ಯಾ ||
 ರಯಣಾಣಂ ರಾಸೀ ಇವ | ತೇ ಕಾಲಾಣೂ ಅಸಂಖದನ್ವಾಣಿ ||೨೨||
 ಲೋಕಾಕಾಶಪ್ರದೇಶೇ | ಏಕ್ಯೆಕ್ಸ್ಮಿನ್ ಯೇ ಸ್ಥಿತಾ ಹಿ ಏಕ್ಯೆಕಾಃ ||
 ರತ್ನಾನಾಂ ರಾಶಿರಿವ | ತೇ ಕಾಲಾಣವೋಸಂಖ್ಯದ್ರವ್ಯಾಣಿ ||೨೨||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಎಕ್ಯೆಕ್ಯೇ-ಒಂದೊಂದು. ಲೋಯಾಯಾಸಪದೇಸೇ-ಲೋಕಾಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ. ರಯಣಾಣಂ-ರತ್ನಗಳ. ರಾಸೀ ಇವ-ರಾಶಿಯಂತೆ. ಎಕ್ಯೆಕ್ಯಾ-ಒಂದೊಂದು. ಜೇ-ಯಾವುವು. ಹು-ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ. ಠಿಯಾ-

ಇದೆಯೋ. ತೇ-ಅಂತಹ. ಕಾಲಾಣು-ಕಾಲಾಣುಗಳು. ಅಸಂಖ್ಯತದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿವೆ.
ಅಸಂಖ್ಯತದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ :—ರತ್ನಗಳು ರಾಶಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದರಲ್ಲೊಂದು ಸೇರಿ
ಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಲೋಕಾಕಾಶದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರದೇಶ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲಾಣುವಿದೆ. ಅಂತಹ ಕಾಲಾಣುಗಳು ಅಸಂಖ್ಯತ
ಗಳಾಗಿವೆ. ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯತ ಪ್ರದೇಶಗಳಿವೆಯೆಂದೂ ಆ
ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲಾಣುವಿದೆಯೆಂದೂ ಮುಖ್ಯಾಭಿ
ಪ್ರಾಯವು. ಒಂದು ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುವು ಅಡಕವಾಗುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪ್ರದೇಶ
ವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ ||೨೨||

ಏವಂ ಭಜ್ಜೀಯಮಿದಂ | ಜೀವಾಜೀವಪ್ರಭೇದದೋ ದವ್ಯಂ ||

ಉತ್ತಂ ಕಾಲವಿಜುತಂ || ಣಾಯವ್ಯಾ ಸಂಚಿ ಅತ್ಥಿಕಾಯಾ ದು

||೨೩||

ಏವಂ ಪದ್ವೇದಮಿದಂ | ಜೀವಾಜೀವಪ್ರಭೇದತೋ ದ್ರವ್ಯಂ ||

ಉತ್ತಂ ಕಾಲವಿಯುಕ್ತಂ | ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ ಪಂಚಿ ಅತ್ಥಿಕಾಯಾಸ್ತು ||೨೩||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ :— ಏವಂ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ. ಇದಂ
ದವ್ಯಂ-ಈ ದ್ರವ್ಯವು. ಜೀವಾಜೀವಪ್ರಭೇದದೋ-ಜೀವಾಜೀವಭೇದ
ದಿಂದ. ಭಜ್ಜೀಯಂ-ಆರುಭೇದವುಳ್ಳುದೆಂದು. ಉತ್ತಂ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.
ದು-ಮತ್ತೆ. ಕಾಳವಿಜುತಂ-ಕಾಲರಹಿತವಾದ. ಪಂಚಿ-ಐದುದ್ರವ್ಯಗಳು.
ಅತ್ಥಿಕಾಯಾ-ಅಸ್ಥಿಕಾಯಗಳೆಂದು. ಣಾಯವ್ಯಾ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ :— ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ,
ಆಕಾಶ, ಕಾಲ, ಈ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಐದು
ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಸ್ಥಿಕಾಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ||೨೩||

ಸಂತಿ ಜದೋ ತೇಣೇದೇ | ಅತ್ಥಿತ್ತಿ ಭಣಂತಿ ಜಿಣವರಾ ಜನ್ಮಾ ||

ಕಾಯಾ ಇವ ಬಹುದೇಸಾ | ತನ್ಮಾ ಕಾಯಾ ಯ ಅತ್ಥಿಕಾಯಾಯ ||

ಸಂತಿ ಯತಸ್ತೇನೈತೇ | ಅಸ್ತೀತಿ ಭಣಂತಿ ಜಿಣವರಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ||

ಕಾಯಾ ಇವ ಬಹುದೇಶಾಃ | ತಸ್ಮಾತ್ಕಾಯಾಶ್ಚಾಸ್ಥಿಕಾಯಾಶ್ಚ ||೨೪||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ :— ಜದೋ-ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ. ಏದೇ-ಈ ಜೀವ
ಪುದ್ಗಲ ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯಗಳು. ಸಂತಿ-ಇರುತ್ತವೆಯೋ. ತೇಣ
-ಆ ಕಾರಣದಿಂದ. ಜಿಣವರಾ-ಜಿನೇಶ್ವರರು. ಅತ್ಥಿತ್ತಿ-ಅಸ್ತಿಯೆಂದು.
ಭಣಂತಿ-ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜನ್ಮಾ-ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ. ಕಾಯಾ ಇವ-
ಶರೀರಗಳಂತೆ. ಬಹುದೇಸಾ-ಬಹುಪ್ರದೇಶಗಳುಳ್ಳವಾಗಿಯೋ. ತನ್ಮಾ-
ಆ ಕಾರಣದಿಂದ. ಕಾಯಾ ಯ-ಕಾಯಗಳೆಂದೂ. ಅತ್ಥಿಕಾಯಾ ಯ-
ಅಸ್ಥಿಕಾಯಗಳೆಂದೂ. ಭಣಂತಿ-ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ :— ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಈ
ಐದುದ್ರವ್ಯಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ “ಅಸ್ಥಿ” ಗಳೆಂದೂ ಶರೀರದಂತೆ ಒಂದೊಂದು
ದ್ರವ್ಯವೂ ಬಹು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ “ಕಾಯ” ಗಳೆಂದೂ
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಅಸ್ಥಿ+ಕಾಯಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ
ಐದು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ “ಅಸ್ಥಿಕಾಯ” ಗಳೆಂದು
ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ. ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬಹುಪ್ರದೇಶವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳೂ
ಇರುವ ವಸ್ತುವು “ಅಸ್ಥಿಕಾಯ” ವೆಂದು ಭಾವವು. ಕಾಲದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವ
ವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವುದಾದರೂ ಬಹುಪ್ರದೇಶವ್ಯಾಪಕತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿ
ರುವುದರಿಂದ ಅದು “ಅಸ್ಥಿಕಾಯ”ವಲ್ಲವು. ಕಾಲದ್ರವ್ಯಾಣುವು ಒಂದೊಂದು
ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ||೨೪||

ಹೊಂತಿ ಅಸಂಖಾ ಜೀನೇ | ಧನ್ಮಾಧನ್ಮೇ ಅಣಂತ ಆಯಾಸೇ ||

ಮುತ್ತೇ ತಿವಿಹಪದೇಸಾ | ಕಾಲಸ್ಸೇಗೋಣ ತೇಣ ಸೋ ಕಾಠಿ ||೨೫||

ಭವಂತ್ಯಸಂಖ್ಯಾಜೀವೇ | ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರನಂತಾ ಆಕಾಶೇ ||

ಮೂರ್ತೇ ತ್ರಿವಿಧಾಃ ಪ್ರದೇಶಾಃ | ಕಾಲಸ್ಯೈಕೋ ನ ತೇನ ಸ ಕಾಯಃ ||೨೫||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ :— ಜೀವೇ-ಜೀವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ. ಧನ್ಮಾಧನ್ಮೇ-ಧರ್ಮಾ
ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ಅಸಂಖಾ-ಅಸಂಖ್ಯತಗಳಾದ. ಪದೇಸಾ-
ಪ್ರದೇಶಗಳು. ಹೊಂತಿ-ಇರುತ್ತವೆ. ಆಯಾಸೇ-ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ. ಅಣಂತ-
ಅನಂತಗಳಾದ. ಪದೇಸಾ-ಪ್ರದೇಶಗಳು. ಹೊಂತಿ-ಇರುತ್ತವೆ. ಮುತ್ತೇ-
ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯವಾದ ಪುದ್ಗಲದಲ್ಲಿ. ತಿವಿಹ-ಮೂರುವಿಧವಾದ (ಸಂಖ್ಯತ

ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಅನಂತ). ಪದೇಸಾ-ಪ್ರವೇಶಗಳು. ಹೊಂತಿ-ಇರುತ್ತವೆ. ಕಾಲಸ್ವ-ಕಾಲದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ. ಏಗೋ-ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವು. ಹೋದಿ-ಇರುತ್ತದೆ. ತೇಣ-ಆ ಕಾರಣದಿಂದ. ಸೋ-ಆ ಕಾಲದ್ರವ್ಯವು. ಕಾ ಓ-ಕಾಯವಾಗಿ. ಣ-ಅಗುವುದಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಜೀವ ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಈ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಗಳುಳ್ಳವಾಗಿವೆ. ಆಕಾಶವು ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯವಾದ ಪುದ್ಗಲವು ನಾನಾ ಸ್ಕಂಧ ರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಖ್ಯಾತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಅನಂತಪ್ರದೇಶಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ಪುದ್ಗಲಸ್ಕಂಧಗಳು ಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಕೆಲವು ಅಸಂಖ್ಯಾತಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಕೆಲವು ಅನಂತಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಕಾಲ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಕಾಯವಲ್ಲವು.

॥೨೫॥

ಏಯಂ ಪದೇಸೋ ವಿ ಅಣೂ | ಜಾಣಾಖಂಧಸ್ವದೇಸದೋ ಹೋದಿ ||
ಬಹುದೇಸೋ ಉವಯಾರಾ | ತೇಣ ಯ ಕಾಓ ಭಣಂತಿ ಸವ್ವಣ್ಣಾ ||
ಏಕಪ್ರದೇಶೋಪ್ಯಣುಃ | ನಾನಾಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶತೋ ಭವತಿ ||
ಬಹುದೇಶ ಉವಚಾರಾತ್ | ತೇನ ಚ ಕಾಯೋ ಭಣಂತಿ ಸರ್ವಜ್ಞಾಃ ||೨೬॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:—ಏಯಂ ಪದೇಸೋ ವಿ-ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ದ್ದರೂ. ಅಣೂ-ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುವು. ಜಾಣಾಖಂಧಸ್ವದೇಸದೋ-ಪಲವು ತೆರದ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಉವಯಾರಾ-ವ್ಯವಹಾರನಯ ದಿಂದ. ಬಹುದೇಸೋ-ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ. ಹೋದಿ-ಅಗುತ್ತದೆ. ತೇಣಯ-ಆಕಾರಣದಿಂದ. ಸವ್ವಣ್ಣಾ-ಸರ್ವಜ್ಞರು. ಕಾಯೋ-ಕಾಯವೆಂದು. ಭಣಂತಿ-ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕಾಲದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಐದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳುಳ್ಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳೆಂದೂ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಾಣುಗಳು ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿ ಕಾಯಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆ ಐದು ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳಲ್ಲಿ

ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೂ ಸೇರಿದೆ. ಆದರೆ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ಪರಮಾಣುಗಳು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶಗಳುಳ್ಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಪರಮಾಣುಗಳು ಅಸ್ತಿ ಕಾಯಗಳಲ್ಲವೆಂಬ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ:— ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುವು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಿಗ್ಧರೂಕ್ಷಗುಣ ದಿಂದ ದ್ವೈಣುಕ ತ್ರೈಣುಕ ಚತುರಣುಕ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ತೆರದ ಸ್ಕಂಧಗಳ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಪರಮಾಣುವು ವ್ಯವಹಾರನಯ ದಿಂದ ಬಹುಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಆ ಪುದ್ಗಲಪರ ಮಾಣುವೂ ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಮೂರ್ತವಾದ ಕಾಲಾಣುವಿ ನಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಗ್ಧ ರೂಕ್ಷಗುಣಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರನಯದಿಂದಲೂ ಅದು ಬಹು ಪ್ರದೇಶಿಯಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿಕಾಯವಲ್ಲವು. ಪುದ್ಗಲ ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರಿ ಬಹುಪ್ರದೇಶಿಯಾದ ಸ್ಕಂಧವಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳೆಂದೂ ಕಾಲಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಅಥವಾ “ತೇಣ ಕಾಯಾ” ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಆ ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುಗಳು ಕಾಯಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ||

ಜಾನದಿಯಂ ಆಯಾಸಂ | ಅವಿಭಾಗೀಪುಗ್ಗಲಾಣುನಟ್ಟಿದ್ಧಂ ||
ತಂ ಖು ಪದೇಸಂ ಜಾಣೇ | ಸವ್ವಾಣುಟ್ಠಾಣದಾಣರಿಹಂ ||೨೭॥
ಯಾವತ್ಯಮಾಕಾಶಂ | ಅವಿಭಾಗೀಪುಗ್ಗಲಾಣುವಷ್ಟಬ್ಧಂ ||
ತಂ ಖಿಲು ಪ್ರದೇಶಂ ಜಾನೀಹಿ | ಸರ್ವಾಣುಸ್ಥಾನದಾನಾಹಂ ||೨೮॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:—ಜಾನದಿಯಂ-ಎಷ್ಟು. ಆಯಾಸಂ-ಆಕಾಶವು. ಅವಿ ಭಾಗೀಪುಗ್ಗಲಾಣುವಷ್ಟಿದ್ಧಂ-ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣು ವಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ. ತಂ-ಅದನ್ನು. ಖು-ಸ್ಪೃಟವಾಗಿ. ಸವ್ವಾಣು ಣುಟ್ಠಾಣಧಾಣರಿಹಂ-ಸಮಸ್ತವಾದ ಅಣುಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದ ರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ. ಪದೇಸಂ-ಪ್ರದೇಶವನ್ನಾಗಿ. ಜಾಣೆ-ತಿಳಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಪುನಃ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಒಂದು ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುವು ಅಡಕವಾಗುವ ಆಕಾಶಕ್ಕಳಕ್ಕೆ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಇಂತಹ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ದೀಪ ಪ್ರಕಾಶಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಸಮಸ್ತವಾದ ಅಣುಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಕಂಧಗಳೂ ಅಡಕವಾಗಿ ರಬಲ್ಲವು. ಅಡಕವಾಗಿರಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆಯೆಂದೂ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು

||೨೭||

ಶ್ರೀನೇಮಿಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತದೇವವಿರಚಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪಡ್ಡವ್ಯಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯವರ್ಣನವೆಂಬ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕಾರವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಅಥ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವನವಪದಾರ್ಥ ವರ್ಣನಂ

ಅಸವಬಂಧಣಸಂವರ | ಣಿಜ್ಜರನೊಕ್ಕಾಸಪುಣ್ಣಪಾವಾ ಜೇ ||
 *ಜೀನಾಜೀವನಿಸೇಸಾ | ತೇನಿ ಸನಾಸೇಣ ಪಭಣಾಮೋ ||೨೮||
 ಅಸ್ರವಬಂಧನಸಂವರ | ನಿರ್ಜರಾಮೋಕ್ಷಾಃ ಸಪುಣ್ಯಪಾಪಾ ಯೇ ||
 ಜೀವಾಜೀವನಿಶೇಷಾಃ | ತಾನಪಿ ಸಮಾಸೇನ ಪ್ರಭಣಾಮಃ ||೨೯||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :—ಜೀವಾಜೀವನಿಸೇಸಾ—ಚೇತನಾಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಜೀವ ದ್ರವ್ಯವು, ಅಚೇತನಾಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಅಜೀವದ್ರವ್ಯವು ಇವುಗಳ ವಿಶೇಷಗಳಾದ.

*ಪರಿಣಾಮಿ ಜೀವಮುಕ್ತಂ, ಸಪದೇಸಂ ಏಯ ಚಿತ್ತ ಕಿರಿಯಾಯ || ಣಿಚ್ಚಂ ಕಾರಣಕತ್ವಾ, ಸವ್ವಗದಮಿದರಂ ಹಿ ಯ ಪವೇಸೋ ||೧|| ದೊಣ್ಣೆಯ ಏಯಂ ಏಯಂ | ಪಂಚತ್ತಿಯ ಏಯ ದುಣ್ಣಿ ಚಲುರೋಯ || ಪಂಚಯಂ ಏಯಂ ಏಯಂ | ಏದೇಸಂ ಏಯ ಉತ್ತರಂ ಚೇಯಂ ||೨|| ಅರ್ಥ :—ಜೀವವುಳ್ಳದ್ದಲಗಳೆರಡು ಪರಿಣಾಮಿಗಳು. ಜೀವದ್ರವ್ಯವೊಂದು ಚೇತನವು. ಪುಧ್ಗಲದ್ರವ್ಯವೊಂದು ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯ. ಜೀವ. ಪುಧ್ಗಲ. ಧರ್ಮ. ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ ಈ ಐದು ಪ್ರದೇಶಸಹಿತಗಳು. ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶ ಈ ಮೂರು ಏಕಸಂಖ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳು. ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯವೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು. ಜೀವಪುಧ್ಗಲಗಳೆರಡು ಕ್ರಿಯಾಸಹಿತದ್ರವ್ಯಗಳು. ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಇವು ನಾಲ್ಕು ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು. ಪುಧ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಇವು ಐದು ಕಾರಣದ್ರವ್ಯಗಳು. ಜೀವದ್ರವ್ಯವೊಂದು ಕರ್ತೃದ್ರವ್ಯ. ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯವೊಂದು ಸರ್ವವಾ ಪಕವಾಗಿದೆ. ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರವೇಶಿಸದಿರುವುವು.

ಅಸವ-ಅಸ್ರವವು. ಬಂಧಣ-ಬಂಧವು. ಸಂವರ-ತಡೆಯು. ಣಿಜ್ಜರ-ಏಕದೇಶಕ್ಷಯವು. ಮೊಕ್ಕಾ-ಸಕಲ ಕರ್ಮಕ್ಷಯವು ಇವುಗಳು. ಜೀ-ಯಾವ ತತ್ತ್ವಗಳು. ಸಪುಣ್ಯಪಾವಾ-ಪುಣ್ಯಪಾಪಸಹಿತಗಳಾಗಿವೆಯೋ. ತೇನಿ-ಅವುಗಳನ್ನೂ. ಸಮಾಸೇಣ-ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ. ಪಭಣಾಮೋ-ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಮುಖ್ಯತತ್ತ್ವಗಳು ಜೀವಾಜೀವಗಳೆರಡು. ಚೇತನಾಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಜೀವತತ್ತ್ವದ ಮತ್ತು ಅಚೇತನಾಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಅಜೀವ ತತ್ತ್ವದ ವಿಶೇಷ—ಪರ್ಯಾಯಗಳು ಅಸ್ರವ, ಬಂಧನ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರಾ, ಮೋಕ್ಷತತ್ತ್ವಗಳು. ಜಡ-ಪುಧ್ಗಲದ್ರವ್ಯದ ಅಣುಸಮೂಹಗಳು ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಅಸ್ರವವೆಂದೂ ಆ ಅಣುಸಮೂಹಗಳು ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರನೀರದಂತೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಂಧನವೆಂದೂ ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದುಸೇರುವ ಆ ಅಣುಸಮೂಹಗಳನ್ನು ವ್ರತ-ನಿಯಮಾದಿ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಂವರವೆಂದೂ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗಭಾವನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನೀರಸವಾದ ಆ ಕರ್ಮಪುಧ್ಗಲಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಜರೆಯೆಂದೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಜೀವತತ್ತ್ವ ಅಜೀವತತ್ತ್ವ, ಅಸ್ರವತತ್ತ್ವ ಬಂಧತತ್ತ್ವ ಸಂವರತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಜರಾತತ್ತ್ವ ಮೋಕ್ಷತತ್ತ್ವಗಳೆಂದು ತತ್ತ್ವಗಳು ಏಳು. ವಸ್ತು ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳು ಪ್ರಶಸ್ತಾ ಪ್ರಶಸ್ತರಾಗಾದಿ ಪರಿಣಾಮ-ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಜೀವಪದಾರ್ಥ. ಅಜೀವಪದಾರ್ಥ, ಅಸ್ರವಪದಾರ್ಥ, ಬಂಧಪದಾರ್ಥ, ಸಂವರಪದಾರ್ಥ, ನಿರ್ಜರಾಪದಾರ್ಥ, ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥ, ಪಾಪಪದಾರ್ಥ, ಪುಣ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ನವಪದಾರ್ಥಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಪದಾರ್ಥವೆಂದರೆ ವಸ್ತುವೆಂದರ್ಥವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯ, ಅಸ್ತಿಕಾಯ, ತತ್ತ್ವ, ಪದಾರ್ಥ, ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯ-ವಸ್ತುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಭೇದದಿಂದ ಅರ್ಥಭೇದವಿದೆ. ಆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮುಂದೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ||೨೮||

ಅಸವದಿ ಜೇಣ ಕಮ್ಮಂ | ಪರಿಣಾನೇಣಪ್ಪಣೋ ಸ ವಿಣ್ಣೇಓ ||
 ಭಾವಾಸವೋ ಜಿಣುತ್ತೋ | ಕಮ್ಮಾಸವಣಂ ಪರೋ ಹೋದಿ ||೨೯||
 ಅಸ್ರವತಿ ಯೇನ ಕರ್ಮ | ಪರಿಣಾಮೇನಾತ್ಮನಃ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ||
 ಭಾವಾಸ್ರವೋ ಜಿನೋಕ್ತಃ | ಕರ್ಮಾಸ್ರವಣಂ ಪರೋ ಭವತಿ ||೨೯||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :— ಅಪ್ಪಣೋ - ಸಂಸಾರಿಜೀವನ. ಜೇಣ-ಯಾವ. ಪರಿಣಾಮೇಣ-ಪರಿಣಾಮದಿಂದ. ಕಮ್ಮಂ - ಕರ್ಮಪುಧ್ಗಲವು. ಅಸವದಿ-ಬರುತ್ತದೋ. ಸ-ಅದು. ಜಿಣುತ್ತೋ - ಜಿನೇಶ್ವರರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ. ಭಾವಾಸವೋ-ಭಾವಾಸ್ರವವೆಂದು. ವಿಣ್ಣೇಯೋ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕದು. ಕಮ್ಮಾಸವಣಂ-ಕರ್ಮಪುಧ್ಗಲಗಳ ಬರುವಿಕೆಯು. ಪರೋ-ಭಾವಾಸ್ರವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದ್ರವ್ಯಾಸ್ರವವಾಗಿ. ಹೋದಿ-ಆಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಸ್ರವವು ಭಾವಾಸ್ರವವೆಂದೂ ದ್ರವ್ಯಾಸ್ರವವೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮೊದಲಾದ ಪುಧ್ಗಲಕರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾದ ಯಾವ ರಾಗದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ವಿಕಲ್ಪಪರಿಣಾಮಗಳಿವುಗಳೋ ಆ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಭಾವಾಸ್ರವವೆಂದೂ ಆ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಆತ್ಮಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರುವ ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿ ಪುಧ್ಗಲಕರ್ಮಗಳ ಬರುವಿಕೆಗೆ ದ್ರವ್ಯಾಸ್ರವವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಜಿಡ್ಡಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಧೂಳು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ಭಾವಗಳಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಪುಧ್ಗಲಕರ್ಮಗಳು ಬಂದು ಲಿಪ್ತವಾಗುವುವು. ಆ ಭಾವ (ಪರಿಣಾಮ) ಗಳಿಗೆ ಭಾವಾಸ್ರವವೆಂದೂ ಪುಧ್ಗಲಕರ್ಮಗಳ ಬರುವಿಕೆಗೆ ದ್ರವ್ಯಾಸ್ರವವೆಂದೂ ಹೆಸರೆಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ||೨೯||

*ಮಿಚ್ಛತ್ವಾವಿರದಿ†ಪಮಾ- | ದ ಜೋಗ ಕೋಹಾದುಓಫ ವಿಣ್ಣೇಯಾ||
 ಪಣ ಪಣ ಪಣದಸ ತಿಯ ಚದು | ಕಮಸೋ ಭೇದಾ ದು ಪುವ್ವಸ್ಸು ||೩೦||

* ಎಂತಂತ ಬುದ್ಧದರೋ | ವಿವರಿಯೋ ಬಮ್ಮತಾವಸೋ ವಿಣಯೋ || ಇಂದೋವಿಯ ಸಂಸಣ ಓ | ಮಕ್ಕಡಿಓ ಚೇವ ಅಣ್ಣಾಣೋ || † ವಿಕಹಾ ತಹಾ ಕಘಯಾ | ಇಂದಿಯುಣದ್ಧಾ ತಹೇವ ಪಣಯೋ ಯ || ಚದು ಚದು ಪಣಮೇಗೇಗೊ | ಹೂಂತಿ ಪಮಾದಾ ಹು ಪಣ್ಣರಸ ||

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾವಿರತಿಪ್ರಮಾ- | ದ ಯೋಗಕ್ರೋಧಾದಯೋಫ ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ ||
 ಪಂಚ ಪಂಚ ಪಂಚದಶ ತ್ರಯಶ್ಚತ್ವಾರಃ | ಕ್ರಮಶೋ ಭೇದಾಸ್ತು ಪೂರ್ವಸ್ತು ||೩೦||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :— ಅಥ-ಅಮೇಲೆ. ಪುವ್ವಸ್ತು-ಮೊದಲನೆಯ ಭಾವಾಸ್ರವದ. ಭೇದಾದು-ಭೇದಗಳಾದರೋ. ಮಿಚ್ಛತ್ವಾವಿರದಿಪಮಾದ ಜೋಗ ಕೋಹಾದುಓ-ಮಿಚ್ಛತ್ವ-ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು. ಅವಿರದಿ-ಅವ್ರತವು. ಪಮಾದ-ಪ್ರಮಾದವು. ಜೋಗ-ಯೋಗವು. ಕೋಹಾದುಓ-ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದುವು ಇವುಗಳು. ಕಮಸೋ-ಕ್ರಮದಿಂದ. ಪಣ-ಐದು. ಪಣ-ಐದು. ಪಣದಸ-ಹದಿನೈದು. ತಿಯ-ಮೂರು. ಚದು-ನಾಲ್ಕು ಎಂದು. ವಿಣ್ಣೇಯಾ-ತಿಳಿಯತಕ್ಕವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಂಟಾದ ವಿಪರೀತಶ್ರದ್ಧಾನರೂಪವಾದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಏಕಾಂತ, ವಿಪರೀತ, ವಿನಯ, ಸಂಶಯ, ಅಜ್ಞಾನವೆಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ನಂಬುವುದು ಏಕಾಂತಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು. ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಹಿಂಸೆಯು ನಿರ್ದೋಷವೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಪರಸ್ತ್ರೀಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ನಂಬುವುದು ವಿಪರೀತ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು. ಸಚ್ಚರಿತ್ರ ಸದ್ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಲಾರದೆ ಮನಬಂದಂತಾಚರಿಸಿ ದೇವಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದೇ ಮುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ನಂಬುವುದು ವಿನಯಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು. ಆಪ್ತಾಗಮಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಂಶಯಪಡುವುದು ಸಂಶಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಸದ್ವೈವಗುರುಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ಕುದೈವಗುರುಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೇ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೆಂದು ನಂಬುವುದು ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು. ಅವ್ರತವು-ಹಿಂಸಾ, ಅಸತ್ಯ, ಚೌರ್ಯ, ಅಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಪರಿಗ್ರಹವೆಂದು ಐದುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಕಥಾ, ಭೋಜನಕಥಾ, ರಾಷ್ಟ್ರಕಥಾ, ಅವನಿಪಾಲಕಥಾ, ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯಾ, ಲೋಭ, ಸ್ವರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯ, ಚಿವ್ವೇಂದ್ರಿಯ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯ, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ, ನಿದ್ರೆ, ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಪ್ರೀತಿ ಈ ೧೫ ವಿಧವಾದ ಮನೋಭಾವನೆಗಳಿಗೆ